مامۆستا عەبدولڕقیب یوسف ویژدانێکی زیندوو لەنێو مێژووی هاوچەرخی کوردا.. یوسف محەمەد بەرزنجی

تەوەردان:

ماندووبوون ولێکۆڵینەوەو کارکردن لەنێو دونیای بەرفراوان و پانوو پۆڕی مێژوودا زۆر گران و سەختە، هەموو کەس ناتوانێت وەك شەهسوارێك لەنێو ئەم زەریا بەرفراوانەدا باڵەکوتێ و مەلە بکات، چونکە مەلەکردن لەنێو ئەم زەریا فراوانەدا کاری هەموو کەسێك نیەو لە حەوسەڵەو پشوودرێژی و توانا و هێزی هەموو کەسێکدا نیە ،باوەشپێداکردن بە مێژوو وەك کارێکی قورس ،سەخت و دژوارو بەرفراوان و قوڵ بە هەموو کەسێك ساناو گونجاو نیە، بەڵێ خۆدان لەقەرەی بابەتە مێژوویەکان و بنکۆڵکردن و لێکۆڵینەوەو ساخکردنەوەی بابەتە جۆراو جۆرە مێژوویەکان کارێکی قورسەو ناتوانرێت بەهەموو کەس ئەو بەردە گەوهەرو قورسە بخرێتە سەرشان و بەنێو ئەودەریا بەرفراوانە هەڵدرێت.

دەربارەی مێژوو وەك سیستەمێکی تیۆری، فەیلەسوفی ئەڵەمانی گۆتە دەڵێت:" هەرچییەك کارو چالاکیم زیاد نەکات یان تەنانەت لەڕێگایەکی تریشەوە هانی چالاکییەکانم نەدات، وتەنها شتم فێربکات بێزارم، بەڵێ ئەم وتەیە شایستەی ئەوەیە کە لە هەموو بوارێکی ژیاندا ڕەچاوی بکەین"1 هەربۆ پاڵپشتی و پشتگیری (گۆتە)و بەهەند وەرگرتنی وتەکەی(نیتشە)ی فەیلەسوف "لە پێشەکی توێژینەوەکەی لە مەڕ سوودمەندی و ناسودمەندی مێژووئەم قسەیەی گۆتەی پەسەند کردووەو دەڵێ: ئەگەرپێویستمان بە مێژووە بۆ ئەوەیە کە هاوکاری ژیان و کارمان بێت، نەك لەژیان و کارساردمان بکاتەوە،نیتشە دان بەوەشدا دەنێت کە مێژوو مرۆڤ بەکارە مەزنەکانی سەردەمانی پێشوو ئاشنا دەکات"2

مێژوو لە ژیانی مرۆڤدا،هەروەها ئاگاداربوون لەڕێی مرۆڤ لە خشتەبردن و هەڵفریواندن و بەلاڕێدا بردن وشیارو ئاگاداردەکاتەوەو تاقیکردنەوەو ئەزمەنی هزری فراوان دەکات و لەڕۆوگیری دووری دەخاتەوەو ئایندەو پاشەڕۆژ زۆر بەڕونی و گەش دەبینێت، ئەمەوەمان بۆ دەردەخات وپیشان دەدات مێژوو مرۆڤ بەئاگادەنێتەوەو

ڕاستییەکانی دەخاتە بەردیدەو لە خەیاڵ و ئەندێشە کەنارگیری دەخات و واقیع بینانە ئاراستەی دەکات.
وینستۆن چەرچڵ"کەتا ڕادەیەك بە خۆشی مێژوونووس بوو،بە درێژایی جەنگ میژوویی وەکو ئامرازێك بۆ ئامانج گەیشتنە سیاسییەکانی بەکارنەهێناوە"3؟ وەزۆربەی کەسایەتییەکان و سیاسییەکان لە مێژوو سەردەمی خۆیاندا کەڵك و سوودیان وەرگرتووەو تاقیکردنەوەکانی ناوەمێژوو هاندەریان بووە بۆ سەرکەوتن و بەرەو پێشەوەچوونی گەل و فەرمانڕەوایەتییان و ئاشنایەتیان بەمیژوو(معاویە)، دامەزرێنەری دەوڵەت وخەلافەتی ئەمەوی"بەپێی گۆڕانەوەکانی بن، هەموو شێوەك بە شێك لە وەختی خۆیی بۆ گوێگرتن لە سەرگوزشتەکانی مێژوو تەرخان کردووە"4 کەوابوو سودو دەستکەوتەکانی مێژوو یەکجار زۆرن بۆ مرۆڤ و عەقڵی مرۆڤ و کردەوەو خوڕەوشتی بەرەو ئاقاری بەرز وگەشەکردوو دەبات و وڵات و حوکمڕانی بەرەو پێشەوەو سەرکەوتن و گەشەکردن بەرزدەکاتەوەو ئایندەی ڕوونی دەخاتە پێش چاو، زهنی ئایندەی گەش دەنوێنێ وپایەکانی پێشکەوتنی فراوان دەکات.

مامۆستا عەبدولڕەقیب یوسف:
ئەم کەسایەتیی ومامۆستایە وەك گەنجێك لە باکورو باشووردا،خەون وخولیایی مێژوو ئەویندارى ئایندەو پاراستنی کەلەپوورو شارستانیەت و بناغەکانی مێژووی گەلەکەیەتی، ئەو حەزو خەونی گەورەی لە ئامێزوو مەشکدایە کە بناغەو پایەکانی شارستانیەت و مێژووی گەلەکەیی بپارێزی و لە فەوتان و لە ناوچوون و پووکانەوە ڕزگاری بکات، ئەم ئامانج و خولیایە بە کەیە بەنەوەکانی ئیستاو ئایندەیە،کە مێژووی گەل و وڵات و نەتەوەکەی خۆیان خۆشبوێت و شانازی پێوە بکەن و بەدەسکەوت و سوودەکانی پەلوو پۆیەکانی مێژووی خۆیان ئاشنابن و لەڕیزی نەتەوەو لە ناو کایەی مێژوودا ملە بکەن و ئەوانیش خاوەن پایە بەرزەکانی مێژوو بن، ئەم مامۆستایە لەتەمەنی(50) ساڵی ڕابردووی ئەزمەن و داهێنانیی پیایە بەرزەکانی مێژوودا بە سەخاوەتەوە خاوەنی بەرهەم و پاراستنی مێژوو کەلەپوورو شوێنەوارەکانە لە پوکانەوەو لە ناوچوون تاکە پشتوو پەنایی بە سەرکەوتنی ئامانجەکانی گەڕینی هزرو گەرینی نەوەکانە بۆ ئەم ئامانجە و هەمیشە لە ململانە دابوو لەگەڵ گومان وبەدحاڵییەکان و هزر لاوازەکانی تێگەیشتن لەمێژووی سەردەم و هاوچەرخ، ئەم مامۆستایە لەپێناوی گەشەی هزری مرۆڤی کورد بەمێژوو کەلەپوورو شوێنەوارە دێرەن وگرنگ ومێژووییەکان هەمیشە لە تەکۆشان و ململانە پێویست و بەخشینەکانی لە بەردەوامیدایەو ماندوو بوون نازانە کەوتەتە کۆوە،ڕێگاو بەربەست و ئاستەنگە کانی بەردەم

مامۆستا"عەبدولڕەقیب" زۆرو دژوار بوون بەدرێژایی پەنجا ساڵی ڕابرووی سەیەکی تەمەنی ئەم مرۆڤە، بەڵام ساردی و گەرمی و سەختی ڕێگاکانی کۆڵی پێنەداوەو ساردی نەکردەتەوە، بە گەیشتن بە ئامانج و سەودا سەریکەیی و پاراستنی گەنجینەکانی مێژووی گەلەکەیی و هەر بەردەوامیشە لە درێژ بوونەوەی ئەو مێژووە کە پەیوەستە بە ژیان و بەردەوامییەکانیەوە.

دوایی ڕێکەوتنی 11 ی ئازاری 1970:

ساڵی1970 وەرچەرخان و هەلومەرجێکی سیاسیی و ڕۆشنبیری پاش پێکهان وڕێکەوتن هاتەپێشەوە،کەمەڵگەی کوردی کەوتە قۆناغێکی ئارام وسەقامگیرو دوور لە شەڕ، کەمە[illegible] ڕۆشنبیری و ڕووناکبیرییەکان لە سەر دەستی نووسەران و ڕووناکبیرانی کوردا کەوتنە نەودەخێکی ئارام و چالاکی ڕۆشبیرییەوە، کۆڕی زانیاری کورد، یەکێتیی نووسەرانی کورد،دەزگای ڕۆشبیرییەکان بەگشتی… کەوتنە چالاکی و کۆڕو کۆبونەوەو دەرکردن و چاپکردنی کتێب و گۆڤارو ڕۆژنامە،گۆڤاری بەیان،گۆڤاری نووسەری کورد، گۆڤاری کۆڕی زانیاری کورد، گۆڤاری ڕۆژی کوردستان، گۆڤاری ڕۆشنبیری نوێ، ڕۆژنامەی هاوکاری،ڕۆژنامەی پاشکۆی عێراق بەکوردی و عەرەبیی… هەمووی دەسکەوتی گرنگ و بەکەڵك بوون لەنەو نەوەندی ڕۆشنبیری داو چالاکییەکانیان وبڵاوکراوەو کۆڕو سیمینارو فیستیڤاڵی ڕۆشنبیرییەکانیان کاریگەری گەورەی لە سەر هەلومەرج و دەخەکە پەیداکردو دەوری نووسەران و هونەرمەندان و ڕووناکبیری کورد و مامۆستایانی زانکۆکان و خەمخۆران و بەتەنگەوە هاتنی کەسانی دەسەزو قەڵەم بەدەستی کورد بەنووسین و هونەرەکەیان، توانیان دەخی ڕۆشنبیری و ڕووناکبیری لە ئاستیکی نزمەوە بەرنە ئاستێکی پێشکەوتوو بەرز، دەیان بەرهەمی ناوازەی ئەدەبیی و ڕووناکبیری بەگشتی بڵاوبکرێتەوەو خوێنەرێکی زۆر بێتە پێشەوەو دەیان نووسەرو شاعیری بەهرەدار لەنەوەندەی ڕووناکبیریدا چەکەرەو سەردەربەنن و بەشداری دەخە ڕۆشنبیرییەکە بکەن،بەڵام دەسەڵاتی بەعس زۆری دامودەزگا ڕووناکبیرییەکانی بەگشتی خستبووە ژێر چاودێرییەوەو زۆرەکیشی لە نووسەران و ڕووناکبیران و هونەرمەندانی دەستەمۆ کرد بوو،لەژێر فەرمان و دەسەڵاتی بەعسدا بەرهەم و نووسین و هونەریان ڕادەپەڕاندوو، زۆر بابەتی ڕۆشنبیری لەژێر چەقۆیی سانسۆر(الرقابە المطبوعات)دا بوون و کارو چالاکییەکان بەگشتی سنوردار کرابوون، تا لە بەرژەوەندی ڕژێمی بەعس و دەسەڵاتیدا بن و دەرنەچن، کاتێکیش شەڕو ڕێکەوتن تووشی پەکادان بوونەوە ساڵی 1974 فشارەکان زیاتر بوون و چالاکییە ڕۆشبیرییەکان کەم بوونەوەو سانسۆر زیاترو زۆرەکیش لە نووسەرانی بەهەڵوەست دایەنە پاڵ شۆڕش و داکۆکییان بە

بەرهەمەکانیان لە مەسەلەو خەباتی گەلەکەیان کرد،تانسکەو پەرتەوازەبوونی شۆڕش نەگەڕانەوە ناوشارەکان و دەزگا ڕۆشنبیرییەکان، بەشێکیش لە نووسەران و هونەرمەندان هەرلەگەڵ حکومەت و داموودەزگاکانیدا بوون و تا هەرەسی شۆڕش لەگەڵیدا بوون و پاشانیش وەك چاودێروو هەواڵگری و جاسوس بەڕاپۆرت و زمان لەدان لەگەڵ ڕژێمی بەعس بوون و لەخزمەتیدا بوون، ئەوکەسانەش لەیاد نەچوون و زۆرینەی ڕوناکبیران ئەم تەوژوو چینە باش دەناسن، کەسەرجەم وتەو قسەکانی سەرەك سەدام و ڕاپۆرت و نووسینەکانیان دەکردە کوردی و بەزمانی کوردی لەداموودەزگاکانی بەعسدا چاپ وبڵاودەبوونەوەو نووسەرە مست لەگوێکان پاداشت و ئۆتۆمبیل و پارەو زەوی و لەپرسراوەتیان لە سەر بارودۆخی ڕۆشنبیری لە سەر وەردەگرت.

دۆخی ڕۆژنامەو گۆڤارەکانی سەردەمی بەعس:

بەعس و دەسەڵات و حوکمڕانی چاوەکی زەق وکراوە بوون بەسەر نێوەندی ڕۆشنبیری و نووسەرانی کوردەوە هەموو بابەتێك بە سانسۆرو ڕەقابە بەلاو نەدەبووە، گرنگیدان تەنیا بە بابەتی شیعرو چیرۆك و وتاری ئەدەبیی بوو، ئەمەنالێین شیعرو چیرۆك وەك ژانەری ئەدەبیی گرنگ نین، بەڵکو گرنگ وپێویستن، شاعیرو چیرۆك نووسە کلاسیکی و لەمەژینەکانمان بەهونەریشەوە گەنجینەو سەرمایەیەکی گرنگی گەل و نەتەوەی کوردن، بەڵام ڕۆشنبیر ونێوەندی ڕوناکبیری بچوك کردنەوەو گۆشەنەکردنی قەتیسکردنی لە چیرۆك و شیعردا مەترسییەکی یەکجار گەورەیە بەسەر نێوەندەکەو فەرامۆشکردنی مێژوو کەلەپوورو شوێنەوارو سەینەوەی لە عەقڵی تاکی کوردا گەورەترین پلان و وێرانکردنی ئەو نێوەندیەو بەهەدەردانەتی، ئەگەر کەومالەی نەو ڕۆژنامەو گۆڤارە کوردیی وعەرەبییەکانی ئەوسەردەمە بکەین لەساڵەی 1970 تا 1991 بەمان دەردەکەوێت چەند جەنگێکی کوشندە بەرانبەر بەکەلەپوورو مێژوو شوێنەوارو تەنانەت بابەتە فۆلکلۆرییەکان کراوەو نەوە بەنەوەی خوێندەوار زیاتر بەلای شیعرو چیرۆکدا براون و هیچ ئاسەوارێکی عەقڵی مێژوو کەلەپوورو شوێنەوار وەك گرنگی پێدان لەنێو ڕۆژنامەو گۆڤارەکانی بەعسدا وەك ئامارێکی ڕوون وبەرچاو هەڵکشاو نیەو زۆر لاوازە، بەرهەمەکانیش بەرهەمی لاوازوو ساردوو سڕی زۆرتر تێدایە وەك گرنگ و بەکەڵك، بەمەش بەهەیی نووسەرانی کورد خۆیانەوە ئەم ڕەوتە لەژێر چاودێری بەعس و فەرمانڕەوایەتییەکەی گرنگی پێدراوەو دانپێکردن بوو بەنووسەرو هونەرمەند و شاعیری کورد تا بیر لەمێژوو کەلەپوورو شوێنەوارو گەنجینەی پێی کورد نەکرێتەوە بەرەو لە ناو چون ببرێت و هەموو ڕۆشنبیری کورد لە

عقلگرایی چیرك و شیعردا چبكرت، ئوش بتواوی لژنامو
گقارکانی ئوسردمدا دبینرت یان پانتاییکی گوری
داگیرکردوو، بام یککیی وك مامستا (عبدولقیب) و
پاپشتکانیی توانیان بگژ ئو وتو عق مردوو داخراونادا
بچنو لململانی توندو پمترسیدا بن لگ ئو نویی
نووسران و شاعیراندا و مژوو کلپوورو شونوار زیندوو
بکنوو هوی زگار کردنی بدن و لپناوی ئو گنجیین
گوریی قوربانی و تکشانکی نو بکن و لپناوی پاراستنی
مژوو شونوارکانی کوردا، بنوسین و بیرکو واژکرکردنو
توانرا بر ل مترسییکانی ورانکردنی مژوو کلپوورو
شونوار مژوویی‌کان بگیرت و ئوش بخرت هزرو عقی تاکو،
بلاو پیرو شنبیرو هونرمندو ک مژوویی باو باپیرانیان
خشبوت وبرگری لبکن و بملین واژ کبکرتو نووسین
لوباریو بونوسرت و قم لخزمتی ئو وتدا بکار
بهنرت، نك بعس تنیا دژی مژوو کلپوورو شونوارکانی کورد
بوو، بکو ورانیی کردن و لنوندکشدا لبیری نووسرانی
دبردو،هروها هانی نووسرانیشی ددا دوو ئوند دژی مژوو
کلپوورو شونوارن و هوی چکر کردنی بیرکو سنگربندی
بن دژی ئو وتونواکبیریی ک ئویش خیی ل مژوو
کلپوورو شونوارکاندا دبینیو، کپشوایتییکی للاین
مامستای دسز (عبدولقیب یوسف)و دکراو توانیی بهیی
چندان کسی وناکبیرو ئو نوند گشپبدن و تنیا چیرك
وشیعر بنوندی وناکبیریی پیوست نکرت و گرنگی پندرت،
یان فرامش بکرت، بکو مژوو کلپوورو شونواری کورد بهند
وربگیر لپا باب وناکبیرییکانی
تردا، تنانت(وانگ) ییکانیش ک لدامو دزگا وناکبیریی
کاندا بباوکرابوونو، ئوانیش لپشوایانی ئووت بوون بس
شیعرو چیرکیان ب سرچاویی شنبیری دزانیی و هیچ گرنگیدانك
تنانت ل(3) ژمارکیی وانگدا بمژوو شونوارو کلپوور
نبوو، تنانت زرك لنووسران و شاعیرانیش دژی ئم وت
وستانو زر تمنی درژ نبوو، تنانت شاعیری گور(لتیف
همت) گوتوویتی: وانگ هلکیکی پیس بوو هیچی لهنهات،
چونك درکوت ئمانیش هرشیعرو چیرکی نویان ب بنماوگرنگی
وشنبیری دزانیی و مژوو شونوارو کلپووریان بدواکوتوو
بکك دزانیی و هیچ گرنگییکیان پندددا، وك مامستا لتیف
دت: هیچ شتکی ئوت ل بیرکانیان شین نبوو پشتگیری
جماوری و وناکبیریان نبوو، ب وتکیان، بی زر بردوام

نەبوون و وەك بەفرەكەی پار توانەوەو پوكانەوە، بەڵێ هەر ڕووناكبیروگەلێك نرخی مێژوو كەلەپوورو شوێنەوار نەزانێت،ڕەنگە ئایندەی ڕوونی نەبێت.

ساڵح حەیدەری و ڕۆژنامەی العراق:

چیرۆكی یەكەم:(ساڵح حەیدەری)رئیس تحریر،سەرنووسەری ڕۆژنامەی(العراق)ی سەردەمی بەعس و كۆنە شیوعیی بوو،ساڵح حیدری گوتی: بەیانییەك وەك ڕۆژانی ترو پێشتر چووم بەدەوام لە ڕۆژنامەی(العراق) بینم لە سەرمێزەكەم نامەیەك دانرابوو، كاتێك نامەكەم كردەوەو خوێندمەوە توشی حەپەسان وساكان هاتم: لە نامەكەدا بێ ئاگاداركردنەوەی پێشتر… ناوەڕۆكی نامەكە بریتی بوو لەوەی، كاتێك ئەم نامەیە دەكەیتەوەو دەخوێنیتەوە بە هیچ شتێك بگەڕێوە بۆماڵەوەو واز لەڕۆژنامەكە بهێنە؟ ساڵح حەیدەری گوتی: كاتێك ئەم ناوەڕۆكەم خوێندەوە زۆر بەلامەوە سەیربوو، هیچ ناو ناونیشانێكی لە سەر نەبوو،بەڵێ وام بەباش زانی هەر لە ڕۆژنامەكەوە تەلەفونێك بەسكرتێری سەرۆك كۆمار (سەدام حسێن) بكەم و داوام لێكرد لەگەڵ(سەدام حسێن) لە سەر ئەوكێشەو گرفتە بدوێم،كاتێك سكرتێرەكە تەلەفونەكەی گواستەوە بۆ سەرۆك، بابەتەكەم بەتەلەفونەكە تێگەیاند(سەدام) گوتی: استاذ ساڵح من ئاگاداری ئەو بابەتە نیم، پرسیار دەكەم و وەڵامت دەدەمەوە؟ ووتی: پاش یەك دوو سەعات (سەدام) تەلەفونی بۆ كردم و گووتی: استاذ میللەتی شاخ ودەشتەكییەكان لەمێژوو تاریخی خۆیی(عادات وتقالید)خووڕەوشت چی دەزانن، مەبەستی شاخاوی كوردەكان و دەشتەكییەكان بیابان نشینە عەرەبەكان بوو،پاشان(سەدام)گوتی:"جزمن تاریخ و جغرافیا ، اكتب الشعروالقصة، ترجمها الكتب اجنبیة الی اللغة العربیة والكردیة وما انشرها "5

چیرۆكی دووەم: كەواتە ڕژێمی بەعس بە هەموو شێوەیەك نووسەران و شاعیران و هونەرمەندانی ئیستغلال و ژێر چەپۆكە كردبوو،لەنێو شیعرو چیرۆكدا تواندبوونیەوە ئاوەتەی كردبوون، تا سەریان نەپەرژێتە سەرمێژوو شوێنەوارو كەلەپوورو بیركردنەوە یان بەشتە ڕەسەن وگرنگەكان لاوازو بێهەست بێت و ئەو ژانەرە گرنگەیان پێ فەرامۆش و لەبیر بەرنەوە، مامۆستا عەبدولڕەقیب دەڵێت: بەهۆیی نووسەرانی نزیك لە دەسەڵاتی بەعس و سانسۆرەوە، چەندین كتێبیی مێژوویی هاوچەرخ و ڕەسەن و پڕبایەخ و بەكەڵكی نووسەران لەلایەن(الرقابة المطبوعات ــ سانسۆری بڵاوكردنەوە) شوێنبزر كراون و نەدراونەتەوە بەخاوەنەكانیان وەك:

عبدولقیب یوسف:کتبی: 1/منهج التاریخ المدن الکردستان، 2/ یوسف وزلیخا، کنجی حوت سا برهمهنان بوو،دستی ب سردا گیراو ل ناوبرا،3/ الدول الدوستکی ،چاپیشکرا،بام لچاپخان دست بسر هموو ژمارکانیدا گیراو لکارگی کاغزی شاری بسر کرایو بهویرو کاغزو کتبک ناوی چوو لیستی شی چاپمنیکانو قدغکرا. هروها مامستا عبدولقیب ووتی:چندین جار وتاری مژووی و کلپووریم وشونوارناسیم ناردوو، بگقارکانی شنبیری و کاروان و بیان و ژی کوردستان و… دستی بسردا گیراوو باونکراوتوو وونکراو، وتی: جارك لککدا،ب (مصلح جلالی) سرکی دزگای شنبیری بعس و کن شیوعیم گوتوو، ب وتارکانم باو ناکنوو بزرو وونی دکن،گوتوویتی مامستا یان بدستمان ناگات یان لوشونانی بی دنریت وون دبن، گووتی منیش وتووم خدنکی زنگیان ودرزی نی ونبت وتارکانی من هموو لکینون وچندین لاپ دبن ب بزردبن،کواتا ئم بوونی دژایتی و پراوز خستنی نوسرانی نیشتمانپرورو نتویی پیشان ددات کلیگی دست بسرداگرتن و بزرکردنی برهمکانیانو دژایتی و ئاستنگ دروستکردنیان ب دروست دکن و دنگیان لم یگایانو کپ و خامش دکراو بدنگیان دکردن ب ئوی مژوو ک لپوورو شونوارو سینوی خوشت و مژوو بتواوی ل ناو برن.
خوالخشبوو(لتیف قرداغی): ئم نووسر نیشتمانپرورو کسکی نتویی بوو، نووسرو شاعیربوو،بشداری شی کردبوو گووتی: چند کتبکی مژوویم پشکش ب سانسری عراق ل بغدا کرد،تا چاپیان بکم، بام کاتك ب وامکی چووم وری بگرموو وتیان دزگای سانسر دستی بسردا گرتووو نایداتو، بی هرگیز ئو برهمانم چنگ نکوتوو شون بزریان کردن، ل ناویان بردن. ئوسیاستی بعس بوو،دربارری کتب و مژوو جوگرافیای کوردو ب ختررو مترسی و ئاستنگکی پمترسیان دادنا ل ئاست گشی شنبیری و بوارکانی دیک. بی لگ زدا ب شاعیران و نوسران تنیا گرنگیان بچیرك و شیعری لاوازو ساردو سددا ک کاریگریان ل سر خك بگشتی نبوو،هرلو پودانگو، سوکایتییان ب شاعیرو نووسر گورکانی کورد دکردو ب برهم لاوازکانیان دستیان بسر عقیت و بها نیشتمانیکان و سوکایتییان ب شهیدو پیاوانی نیشتمانپروردکردوو، هانی ژنامنووسی برژوندپرست و لاوازکانیان ددا تاچاوپکوتن لگ سرك چاش و دست وپوندو جاسوسکان بکن بئوی مسل نیشتمانیی و بابت مژوویی و شونوار گرنگکانی کورد ناشیرین

و سوك بکەن، ئەو ڕەوتە ڕۆشنبیری و دەقە سیاسییەش لەباربوو بۆ هاتنە پێشەوەی ئەم کەسە لاوازو مست لەگوێیانەی کەویژدان و خۆیان پێ سوك بێت و لە بەرەی دژی گەلدا بوەستنەوەو دژایەتی دەیان نووسەرو مێژوونوس وشوێنەوارناسی وەك (عەبدولڕەقیب) کان بکەن.

ساڵی(١٩٨٠)ڕابوونی نووسەرانی نیشتمانپەروەر:

ساڵی هەشتا بەهۆی بەهێزبوونی بزوتنەوەی چەکداری لە کوردستانی باشوورو، هاتنی هێزە بەرهەڵستکارەکان وپارت وڕێکخراوەکانی ڕۆژهەڵات وئێرانییەکان بۆ ئەم دیوو سنوورەکانی باشوور، جموجۆڵی سیاسی وڕۆناکبیری و ئەدەبی چالاک بوو، تووشی ڕاچەنین و بەرگری زیاتر هات و نوسەرانی پاک ودڵسۆز هەرتەنیا گرنگییان بە ئەدەب وبەرهەمی ئەدەبیی لە چیرۆک وشیعر نەدەدا، بەڵکولێکۆڵینەوەی مێژووی وبابەتە کەلتووری وکەلەپووری شوێنەوارەکانیش بوونە بابەتی گرنگ و سەرنج ڕاکێش و کەسانی وەک عەبدولڕەقیب یوسف وچەندان نووسەری تر بەرەو ئەم بوارە مێژوویانە سەرنجی ڕۆشنبیرەکانیان ڕادەکێشاو بەرگرییان لە مێژوو کەلەپوورو شوێنەوارەکان دەکرد وبووە مەسەلەی گرنگی ڕۆشنبیری و تەنانەت وێنەو مێژووی زارەکی لەلایەن عەبدولڕەقیب یوسفەوە بووە بابەتی بایەخدارو پیرەمێردو تێکۆشەرو بەتەمەنەکان وەک کەرەسەی زارەکی بوونە سەرچاوەی مێژوو، ئەمەش پەیوەستی بەکۆشش و ماندووبوونی زۆرێک هەبوو کە ڕێز لە مێژوو بگرن،وەک قەبرسانە دێرینەکان ئەشکەوت و خانووە مێژوویییی وکەرەسەکانی بەڵگەنامەی بگیرێت و لەژێر بواردا تۆمار بکرێت و زۆرێکیش وەک فشار گرنگیان پێبدریت وخوێندەواران وڕۆناکبیرانیان لێ وەئاگا بهێنرێت و بەرگری لێبکرێت، تەنانەت بەعس لە بەرنامەیدا بوو، قەڵای هەولێرو کەرکوک بە ناوی پرۆژەی بازرگانییەوە وێران بکات و لە ناوی ببات، بەڵام گرنگی ئەم دووشوێنەوارە مەزنە بەهۆی هەوڵ و نامەو نوسراو واژۆکۆکردنەوە لە سەردەستی مامۆستا (عەبدولڕەقیب) دەستی پێکردوو، تەنانەت نوسینگەی سەرۆک کۆماریشی لە ئاگادار کرایەوەو هەردوو قەڵا مێژووییەکە لە وێرانکردن ولە ناوبردن پارێزراو ڕزگار کرا، بەڵگە بۆ ئەم بابەتە هەیە.

کەواتە ئەم مامۆستایە هەر لە سەرەتاوە نرخ وبەهای مێژوو مەغزاو ناوەڕۆکی مێژووی بە زۆرێک خەڵک ناساندوو بە گرنگییەوە بەرگری لە هەموویان کردوو هەوڵەکانی جێگەی بایەخ و گرنگی پێدان بوون. لە وڵاتان کەرەسە مێژووی وشوێنە کەلەپووری و شوێنەوارەکان ئەرکی حکومەتە بیانپارێزێ وبەرگرییان لێبکات، ئەرکی هاوڵاتیانە، پاشان ڕۆشنبیران ونوسەرانە مێژووی خۆیان بپارێزن و شانازی بەڕابردوو ئایندەیانەوە بکەن.

مامۆستا عبدولڕەقیب ،ڕێنیسانس و بانگەوازەکەی

مامۆستا (عەبدولڕەقیب یوسف) ساڵی١٩٨٥،وەک یەکەم کتێب بەناوەرۆک جیاوازی بڵاوکردەوە کتێبەکە ناوی (بانگەوازێک بۆ ڕوناکبیرانی کورد لەپێناوی کۆکردنەوەو زیندووکردنەوەی کەلەپوری کوردیدا)کتێبەکە لە بڵاوکراوەکانی پڕۆژەی هاوسەرژمارە (٢) لەچاپخانەی کامەرانی چاپکرا، کتێبەکە بەپشگیری وخەرجی خوالێخۆشبوو(هوشیار قەفتان)خاوەنی پڕۆژەی هاوسەربوو،مامۆستا داوای لە ڕوناکبیران ونووسەران هاوڵاتیانی کورد لە کوردستان کرد بوو لە کتێبەکەدا، گرنگی بە بەڵگەنامە(الوثاق) بدەن وبیان پارێزن.

یەکەم:وەک:دەستنوس، نامەو فەرمانەکان،ئیجازەی مەلایەتی،ئەوراق و کاغەزی فەرمانگەکان،قەواڵەو سەنەد،تاپۆ... کە ئەم بابەتانە زۆر گرنگن لەساخکردنەوەی بابەتە مێژوویی ولێکۆڵینەوەو توێژینەوەکاندا،بۆیە پاراستن و کۆکردنەوەو پارێزگاری لەکردنیان ئەرکی هەموو خەڵکە بەڕۆشنبیرونووسەرو هونەرمەندوکەسایەتییەکانەوە.

دووەم:بیرەوەری بەساڵاچووەکان،واتەمێژووی زارەکی زۆر گرنگە کە زۆرینەی مێژوو لە سنگی بە ساڵاچواندایە پێویستە ئەومێژووە بخرێتە سەر کاغەزو لە فەوتان بپارێزرێت. بۆیە ئەرکی هەموانە سودی گەورە لە بەتەمەن و بەساڵاچوەکان وەربگرین وتۆماریان بکەن.

سێیەم:بەندو باو ئەفسانە،بابەتە فەلکلۆرییەکان بەهەموو ڕەگەزو بابەتەکانەوە،هەوڵ بدرێت لە فەوتان ونەمان ڕزگار بکرێن بەهەرشێوەیەک بێت.

چوارەم: هونەری بیناسازی، ئەمە هونەرێکی گەورەی کوردە،خاوەنی مێژوویەکی کۆن ودێرینن،هەوڵبدرێت،بپارێزرێت،ناوی وەستاو شوێن و هونەرەکە تۆماربکرێت و خانوەکانی ئەم نەخشونیگاردارە..بیناسازییان تێدایە،یان ئەم هونەرەیان تێدایە بپارێزرێن ولێکۆڵینەوەو توێژینەوەیان لە بارەوە ئەنجام بدرێت.

پێنجەم: هونەری وێنەکێشی وتاشینی(النحت) کوردی، گرنگی پێبدرێت وبپارێزرێت.

شەشەم:یاداشت نوسین، زۆر گرنگە پێویستە هەمووتاکێک گرنگی بەم بابەتە بدات ولای لەبکرێتەوە، ئەمەش زۆر بابەتی مێژووی ساغ دەکاتەوە.

حەوتەم: پاراستنی بابەتە کەلەپووری ومێژووییەکان، وەک ئەشکەوت، قەبرسانەکان، کۆڵینەکان، بابەتە کەلەپووری و کەلتوورییەکان...

ئەمانەو دەیان خاڵی وبابەتی دیکەی گرنگ لەم کتێبەدا خراونەتە ڕوو،هۆکاری پاشکەوتنی بابەتەکان ڕوونکراوەتەوە،گرنگیدان تەنیا

وەک پێویست بەشیعر، چیرۆک،وەرگێڕان ناکاتە ئەوەی پێشکەوتنی ڕۆشبیری و ڕوناکبیری پێ مسۆگەربکەین، بەڵکو گرنگیدان تەنیا بەو بوارو لایەنانە دەوڵەمەندی ڕۆشنبیری دەرناخات، بەڵکوگرنگیدان بە باتە کەلەپوری وکەلتووری مێژووییەکان زیاتر نەوەندەکە دەوڵەمەندو سەنگین دەکات، ئەم کتێبە زەرینەی نەوەندەکەی ڕاچڵەکاندو بانگەوازەکی تازەگەری وداهێنان بوو لە نەوەندی ڕوناکبیری وڕۆشنبیری کوردا.
کەواتە ئەم مامۆستایە وەک کەسێکی نیشتمانپەروەرو دڵسۆزو خەمخۆر بە مێژووی کوردو کوردستان،بووە ویژدانێکی سەنگین و زیندوو وبەتەنگەوە هاتووی ئایندەوە پاشڕۆژ بە نەوەکان و بانگەوازگەی زۆر بابەتەکی تازەو نوێخوازانە بوو، بە پاراستنی مێژووی کورد و وەک شۆڕشێکی ڕۆشنبیری وڕوناکبیری بەرجەستە بوو لە ناو نوسەران و ڕوناکبیراندا بەرەو ڕێگەیەکی ڕۆشن نەوەندەکەی ئاراستەکرد،کە لە مێژوودا بەشانازییەوە نەوەکان هەوڵو ماندووبوونەکانی ئەم کەسایەتییە بەرز دەنرخێنن.

عبدولرقیب یوسف

عەبدولڕەقیب یوسف لە ساڵی۱۹٤٣لە دایکبووە،نووسەر و مێژوونووس و شوێنەوار ناسێکی کوردە،لە ۱۹٦٠ەکانەوە دەربارەی مێژووی کورد و شوێنەوارەکانی دەنووسێت و چەندین شوێنەواری دۆزیوەتەوە و وتاری دەربارەیان نووسیوە، لە ساڵی ۱۹۷۳ یەکەمین شوێنەواری لە دەربەندی رانیە دۆزیوەتەوە ،لە پارێزگای سلێمانی.
عەبدولڕەقیب یوسف کەسایەتییەکی گەورەی کەلتوورپەروەر و کەلتوورپارێزی کوردستانە،زۆربەی تەمەنی خۆی تەرخانکردووە بە نووسینی مێژوو،پاراستنی کەلتووری کوردستان لە شوێنەوار، بەڵگەنامە، هونەرەکانی تەلارسازی و نەخش و نیگاری خانووەکان. بەهۆی بەرهەمە زانستی و بەنرخەکانییەوە، لەلایەن پسپۆڕانەوە بە فەرهەنگی گەورەی کەلتووری شارستانی ناودێر کراوە.
وەک مامۆستا لە ناوچە جیاجیاکانی کوردستان خزمەتی کردووە.دواتر بۆتە راوێژکاری کاروباری شوێنەوار لە ئەنجومەنی وەزیران و۹ ساڵ لەو پۆستەدا خزمەتی کردووە و ساڵی ۲۰۱۰ خانەنشین بووە.
مامۆستا(عەبدولڕەقیب) هەر لە سەرەتای ژیانی گەنجییەوە خولیای خوێندنەوەی بابەتە مێژووییەکان بووە و بایەخی بەشوێنەوار داوە.
مامۆستا سەعید دیوەچی بەڕێوەبەرو دامەزرێنەری مۆزەخانەی موسڵ و مێژوو نووسی ناوداری عیراق، هانی مامۆستا (عەبدولڕەقیب)ی داوە بنووسێت، ئەویش لە شوباتی ۱۹٦٠ەوە دەستی بەنووسین کردووە و

تا ئێستا بەردەوامە.
مامۆستا (عەبدولڕەقیب) شەست ساڵە دەنووسێ و خاوەنی زیاتر لە(٥٠) کتێبی چاپکراوو دەستنووسە.
ئەو ساڵەی ١٩٨٥ کتێبێکی بەناوی(بانگەوازێک بۆ رووناکبیرانی کورد) دەرکرد، لەم کتێبەدا داوای کۆکردنەوە و زیندووکردنەوەی کەلەپووری کورد و پاراستنی کرد. ئەگەرچی مامۆستا عەبدولڕەقیب چەندین کتێبی نایابی تری هەیە، بەڵام ئەم کتێبەی بەباشترین کتێب دادەنێت، لەبەرئەوەی بەوردی باسی پێویستی پاراستنی هەموو لقەکانی کەلتووری شارستانی کوردستانی کردووە.

ناوی هەندێک لەکتێبە چاپکراوەکانی

(دیوانی کرمانجی، الدولة الدوستکیة فی کردستان، تابلۆکانی شەرەفنامە، بیرەوەرییەکانی ئەحمەدی حەمەئاغای پشدەری، حدود کردستان الجنوبیة، لە بەڵگەنامەکانی حکومەتی شێخ مەحموود، بەرگریکردنمان لە قەڵای هەولێر، وێرانکردنی قەڵای کەرکوک و هەوڵدانم بۆ رزگارکردنی، پەیدابوون و دروستکردنی چەکی ئاگردار) و چەندان کتێبی تر.
سەدان وتارو لێکۆڵینەوەی بەزمانەکانی کوردی و عەرەبی لەرۆژنامە و گۆڤارەکانی عیراق و کوردستان و دەرەوەدا بڵاو کردۆتەوە.
مامۆستا عەبدولڕەقیب یوسف، خولیای سەرەکی گەڕان بووە بەدوای شوێنەوارەکاندا، چەندان شوێنەوار و شاری کۆنی دۆزیوەتەوە، کە پێشتر نەدۆزرابوونەوە، زانایان و شارەزایانی شوێنەوار بەکارەکانی سەرسام و موحەیەر بوون،لەماوەی ٦٠ ساڵ کارکردنیدا، بەتەنها خەرمانێک بەرهەمی بەنرخی بەڵگەنامە و تۆماری کاسێت و فۆتۆ و ڤیدیۆی کۆکردۆتەوە، کە ئەوە کاری دامەزراوەیەکی گەورەی نیشتمانییە، ئەو بەتەنها و لە سەر ئەرکی خۆی ئەنجامی داوە، ئەو ١٨ ملیۆن لاپەڕەی بەڵگەنامە ١٣٠٠ سەعات تۆماری ڤیدیۆ و کاسێتی دەنگی تەمەنداران و ٧٠ هەزار وێنەی فۆتۆی هەیە، کە هەموو پێکەوە سامانێکی گەورەی کەلتووری شارستانیین. بەشی زۆری بەڵگەنامەکانی پێشکەش بەئەرشیفی نەتەوەیی کوردستان کردووە.
مامۆستا عەبدولڕەقیب یوسف، زۆربەی ئەو ئەرشیفە بەنرخەی دیجیتاڵ کردووە، نزیکەی ١٢ ساڵە کاری تێدا کردووە بۆ ئەوەی لەرێی ماڵپەڕێکی تایبەت بەخۆیەوە، بۆ خوێنەران بخرێنەڕوو. ئەو کارەشی تەواو کردووە و لەماڵپەڕەکەیدا بەشێکی زۆری زانیارییەکانی ئەرشیفەکەی لە ژێر(٣٢)ناوونیشانی سەرەکیدا خراونەتە روو، بۆ دەوڵەمەندترین ماڵپەڕەی بواری کەلتووری شارستانی لە ناوچەکەدا دادەنرێت، لەکۆتاییدا هیوای سەرکەوتن و تەمەن درێژی بۆ مامۆستا

عەبدولڕەقیب ئەخوازم، ئەو پیاوەی لە باکووری کوردستانەوە هات و باشوری کردە مەیدانی کارو خزمەت و بەخششەکانی و کوردستانی گەورەی وەک یەک نیشتمان سەیر کرد و لە سەرانسەری ئەو نیشتمانەدا ئەوەی پێی کرا بۆ پاراستن و ناساندنی کەلتووری شارستانیی کوردستان درێغی نەکردوە، یاخوا تەمەن درێژ بێت و هەر شاد و بەختەوەر بێت.

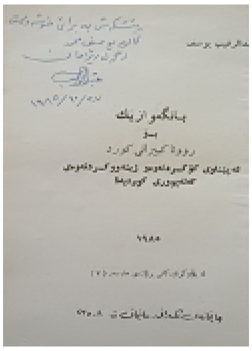
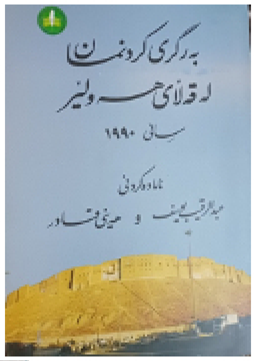
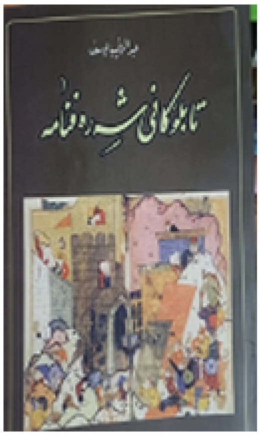
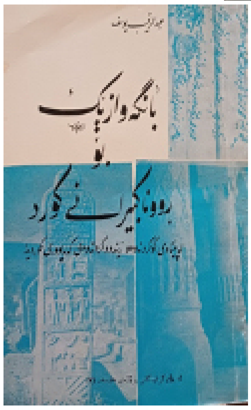
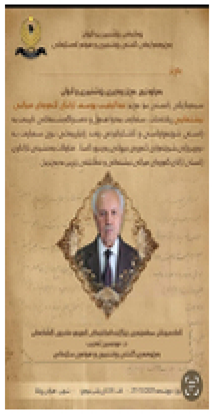

١٠/٢٠٢٤/30

پەراوێزەکان:

1- مێژوو لە تەرازوودا، فەلسەفەولۆجیکی میژوو،وەرگێڕانی د.قادرمحەمەد حسن، سەران بەها ئەحمەد ساڵی 2011 ل30

2- سەرچاوەی پێشوو،ل30

3- میژوو لەتەرازوودا، فەلسەفەولۆجیکی میژوو، وەرگێڕانی د.قادرمحەمەد حسن، سەران بەها ئەحمەد ساڵی 2011 ل29

4- سەرچاوەی پێشوو،ل29

5- سەرچاوە یاداشتی مامەستا عبدولڕەقیب یوسف

کلتووری دیجیتاڵی.. عەبدولموتەلیب عەبدوڵڵا

(شەوەکی سپی لە هەولێری پایتەخت)

نەوەی دیجیتاڵی، نەوەی کلتووری دیجیتاڵی، مۆبایلی زیرەک، تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان… ئەو نەوەیە لە نێوان ئاژاوەی زانیاری و خێرایی پەیوەندیکردندا؛ لە نێوان چڕکردنەوەی تەکنەلۆژیا و میدیا و شێوازەکانی بەکاربردندا؛ لە نێوان گێڕانەوە شاراوەکان و وێنەی ڕووتدا… گرنگی بە پرسە جیهانییەکان و دارایی و تەندروستییەکان و گەشەنیگانیان دەدەن؛ ئەم تۆڕەبەندییەی کۆمەڵگای زانیارییەکان، لە تێگەیشتنی نێوان مرۆڤ و دەوروبەر تێدەپەڕێت و وەك پەیوەستییەکی بە پێلەی گەشەسەندنی کلتووری دیجیتاڵی خۆی واڵا دەکاتەوە! ئەو تەکنەلۆژییە دیجیتاڵییە، لە نمایشەکانیدا بانگەشەی ئازادی مرۆڤ و ژیانێکی شایستەتر بۆ مرۆڤ دەکات… بە دیوەکەی دیکەی لەو تەکنەلۆژییە دیجیتاڵییەدا مرۆڤ کەوتۆتە ژێر کاریگەریی زێدە- بەکاربردن و زێدە- قازانج… مرۆڤایەتی لەژێر ترس و خەمۆکی و دڵەڕاوکێی هەسارەیی دەتلێتەوە و ناتوانێ لێی دوور بکەوێتەوە، چوونکە مەستی زێدییەکان و ئازادی و نەرگزییەت…. بووە.
بوومەلەرزەی تەکنەلۆژیا و خێرابوونی ئاڵوگۆڕی زانیارییەکان و نەبوونی مەودای ڕامان و بیرکردنەوە لە تۆڕە دیجیتاڵییەکان و چاودێریکردنی ژیان و چوونە ژێر باری ڕێکارە تەکنیکی- ئابوورییەکان، کە هەوڵدەدات ژیانی مرۆڤ لە گێڕانەوەکان و ڕامان دابماڵێ و لە وێنەی ڕووتدا چڕی بکاتەوە… هەر تەنها کۆمەڵێک نەخۆشی دەروونی و دەماری و کۆمەڵایەتی نەخستۆتەوە! دەشێ وەك کەڵکەڵەکانی (ئومێد قەرەنی) شاعیر لە شیعری (قەدەغەی هاتوچۆ- لە شەوەکی سپی لە هەولێری پایتەخت) کورتی بکەینەوە و بڵێین (ئارامییان کوشتوە)؛ بەهای شتەکانیان تەنیا لە (سەرمایە)دا کورت کردۆتەوە… بەو مانایەش کلتووری دیجیتاڵی هەر تەنها پۆزەتیفییەت، ڕاگەیاندن و شێوازەکانی بەکاربردن و ژیانێکی خێرای بەسەردا نەسەپاندووین، هەر تەنها مرۆڤی بە کەڵکەڵە و وەهمی ئازادی و ژیانی شایستەتر و وێنەی ڕووت گەمارۆ نەدراوە… ئیتر لە کلتووری دیجیتاڵییدا پاڵەوانی سەرگوزشتەکان ئاوابوون، ناگێڕێنەوە، دەرگای ماڵەکانیان گاڵەداوە… لە نێوان دەرنەکەوتنی گێڕانەوەکان و دەرکەوتنی وێنەدا، مرۆڤی مەدەرن، مرۆڤی تەنیا و نائومێد و ڕاڕا…

بە ویستی خۆی بەردەوام گۆشەنیگاکانی بە زێدەییەکان مۆدێرنیزە دەکات.
زەوی گۆیییە یان شێوەی دڵی؟ ئەوە پرسی گۆشەنیکای (قەدەغەی هاتوچۆ)یە؛ قەدەغەی هاتوچۆ لەنێوان شاردنەوەی گێڕانەوەکان و نمایشکردنی وێنەکاندا؛ لەنێوان زێدە- ئازادی داهاتوو و بەندکردنی ڕابردوودا؛ لەنێوان چاوی شەو و چاوی کامیرادا… پێماند□□ ه□میشە (گێڕانەوە، چاوی شەو، بەندەواری ڕابردوو) ساڵەکان، بەدبەختیی□کان… بۆیەکتر دەژمێرن! بەڵام (نمایشکردن، چاوی کامیرا، ئازادی داهاتوو) تەنها داوا ناکات، کە بەشێوەیەکی (زیاتر) بژین، بەڵکە خودی (نەسرەوتن/ دەرکەوتن) ل□ بەرانبەر (بەدبەختی/ دەرنەکەوتن) بەرز دەکاتەو□… م□ر□ق ل□نێوان (دەرنەکەوتن) و (دەرکەوتن)دا دووچاری نیشانەکانی ترس و تێکچوونی مەودا و سۆزداری بووە… لە ئەنجامی داهاتووی تەکنۆلۆژی و خێرایی زانیارییەکاندا گۆشەنیگاکانیان تەنها دەلالەت لە دەرنەکەوتنی گێڕانەوەکان ناکەن، بەڵکە دەلالەت لە دەرکەوتنی وێنە و زڕەوێنە و شاردنەوەی گێڕانەوەکانیش دەکەن! پۆلیسی زێدەییەکان (زێدە- بەکاربردن، زێدە- قازانج، زێدە- ئازادی، زێدە- زانیاری…) پۆلیسی تەکنۆلۆژیا، لە هەموو شوێنێکدا چاویان جێهێشتووە؛ زێدەییەکان و زڕەوێنەکان… ئاستی پووکانەوە دەمارییەکان و خەمۆکی و نێرگزییەت… بەرز دەکەنەوە، بەڵام کۆنە فرۆشگای گێڕانەوەکان داخراون… بۆ ئەوان قەدەغەی هاتوچۆیە، دەرگای ماڵەکانیان گاڵەداوە، چاویان تەنها لە شەوە (هەواڵی کاتژمێر هەشت) دەبینن! تەنها لە سووچێکی فەرامۆشکراو هەناسە دەدەن…
تراژیدیای گێڕانەوە، لە کورتی شەودا نییە، لە هەواڵی کاتژمێر هەشتی گێڕانەوەکاندا نییە، لە دەرکەوتنی وێنە و وێنە ڕووتەکاندایە، لە نەسرەوتنی مرۆڤدایە، کە ل□ بەرانبەر دەرنەکەوتن و شاردنەوەی گێڕانەوەکان بە (ئازاد)ی خۆیان نمایان دەکەن! هەرگیز (زێدەیی) ئازادی نییە، هەرگیز وێنە و وێنە ڕووتەکان، جەوهەری گێڕانەوەکان نیین… جەوهەر جەوهەری ونکردووە، زڕەوێنەیە! وەك چۆن گێڕانەوەکان گێڕانەوە نیین، داخراون، زەمەنی گێڕانەوەکان ئاوابوون… کەواتە ئایا خۆشاردنەوەی گێڕانەوەکان هۆی بەدبەختی (دەرنەکەوتن) گێڕانەوەکانە، یان پشتگوێخستنی جەوهەرە؟! هەڵبەتە ئەمڕۆ کەڵکەڵە و حەزی مرۆڤی مۆدێرن بۆ ئەزموونکردنی زیندووێتی ژیان، دەکەوێتە نێوان چاودێری و زێدە- بەکاربردنەوە، ناکەوێتە نێوان دەرنەکەوتن و شاردنەو□ی جەوهەرەوە… بۆیە بانگەشەی وسبەلێکراوەکانی (قەدەغەی هاتوچۆ)، ئەو□ی ک□ ژیان دەبێتە پێشبڕکێیەکی خێرایی وێنە و زڕەوێنە- سیمیۆلاکرا…ناگەڕێتەوە! بۆیە

(ئومێد قەرەنی) لەنێوان دەرکەوتنی وێنەی ڕووت و دەرنەکەوتنی گێڕانەوەکاندا دەڵێ: (کامێرای چاودێریی یان دەمانچە یەکێکیان دەمکوژێ… ڕێیەک هەیە، بەڵام ئازادیی نییە…) ڕێیەك هەیە، بەڵام جەوهەری نییە!
ئەوەی لە گۆشەنیگای (قەدەغەی هاتوچۆ)دا جەختی لێدەکرێتەوە، چەمکی دەرنەکەوتن و زێدە- دەرکەوتنە… لەنێوان خۆشاردنەوە و زێدە- نمایشدا، مر□ق ب□ (نەسرەوتن) مەحکومە، بە هۆی نەسرەوتن و بێ شوێنییەوە (بەدبەختی) شوێنێکی بۆ نیشتنەوە نییە… شاعیر لەنێوان خۆشاردنەوەی نێو گێڕانەوەکان و خۆنمایشکردنی وێنە و زڕەوێنەدا یەکێکیان دەیکوژێ؛ لەنێوان تراژیدیای گێڕانەوەکان و وێنەی بێ جەوهەردا، لەنێوان وێنەی ڕووت و گێڕانەوەی داپۆشراودا… قەدەغەی هاتوچۆ ڕادەگەیەنێ… بەڵام بوونی گۆشەنیگا لەڕێگای ژمارەیەکی بێسنووری سیفەتەکان، تەنها (دەرکەوتن) و (دەرنەکەوتن)، (نەسرەوتن) و (بەدبەختی)… نیین، کات و شوێنێکیان بۆ نەماوەتەوە…
هەرگیز تەکنۆلۆژیای دیجیتاڵی گرنگی بە جەوهەری گێڕانەوەکان نادات، بەڵکە لە بەرهەمهێنانەوەی زێدە-دەرکەوتنندایە؛ زێدە- دەرکەوتن ڕاستی ئاشکرا ناکات، بەڵکە دەبێتە زڕەوێنە، زڕەوێنەکان خۆیان دەبنە گۆشەنیگا و بیرکردنەوە و جەوهەری بەسەرچوونی گێڕانەوەکان و دەبنە شێوازێك لە شێوازەکانی بوونی ژمارەیی، بەو مانایەش زڕەوێنە، گێڕانەوە نییە و کێشەی سۆز و تراژیدیا تێدا دەرناکەوێت، بەڵکە ئەوەی بە زەقی لە کلتووری دیجیتاڵی دەردەکەوێت نێرگزییەتە! کەواتە هەر سێ ڕەهەندی (گێڕانەوە، وێنە، زڕەوێنە) بە شێوەیەکی زیندوو لەڕێگای کلتووری دیجیتاڵیییەوە بە ژمارەوە بەند دەبێ؛ ئازادی دیجیتاڵی بە ژمارەوە بەستراوەتەوە.
بۆ خوێندنەوەی تەواوی (شەوێکی سپی لە هەولێری پایتەخت) بڕوانە: هەفتەنامەی ڕێگای کوردستان- ژمارە (١٤١٥).

وێنەی ڕووت/ گێڕانەوەی داپۆشراو

بەگشتی ئەم نەوەیە لەدنیای دیجیتا□ییدا دەژین، کە وردە وردە سنوورەکانی نێوان دنیای واقیعی و مەجازی نامێنن؛ لەنێوان گێڕانەوەی داپۆشراو و وێنەی ڕووتدا دەسوڕێنەوە و گرنگی بە گۆشەنیگا ئازادەکانیان دەدەن، هەر لە شیکاری کولتووریییەوە تا دەگاتە سایکۆپاتۆلۆژی و کۆمەڵناسی؛ هەر لە پەیوەندی کۆمەڵایەتییەوە تا تیۆری سیاسی… بۆ ئەوەی واقیعی زانیاریی ئێستا و کاریگەریییە دەروونی و کۆمەڵایەتییەکان بخەنەڕوو.
قەدەغەی هاتوچۆیە
نە فلووسێک لە دڵمدایە، نە قسەیەکی خۆش لە گیرفانم

جوانییکانم لسر شقام کنکرتییک بباودکمو
ب دوو چرخیکی ش برو تاورکان دچرخم
سدی بیست و یک، مشککان حزدکن ل جنجایدا بژین!
شاعیر کمک وودواو ب پشبینیکری بسرچوونی گانوکان
دزانت، ک بشداری ل گ و یشی گشنیگاکانی سبارت ب
سدی بیست و یک دکات، ک تیدا ژیان دبت پشبکیکی خرا
برو جنجای، ک ئامانج تنها ژیانکردن نیی، بک ژیانکی
زیاتر، ژیانکی دوو هند… بمجر ژیانکردن ل گان بدوای
مانادا ب گان بدوای چیدا هنگاو دنت، ژیان دبت
ککردنوی زانیارییکان و ئزموونکان زیاتر لوی
بونیادنانوی جوانی ب… بمجر چکردنوی ژیان، هستی ئازادی
و کرانو ب مرق دبخشت، بام پیوستبوونکی شاراوش دروست
دکات، ئویش حزی بکاربردن تکنلژیییکانن، وک ئوی ئارامی
و همنی موداکانیان لدست دابت؛ بمجرش ئازادیی زری
تکنلژیا ب گوشارکی قورس دگت؛ خشویستی ب ئازار؛
گانو ب ونی ووت… ئیتر هودان ب ژیانکی زیاتر ژیان ل
امان و جوانی تراژیدی بتا دکاتو… بام ئایا قدغی
هاتوچ هاوسنگییک ل نوان تراژیدیا و تکنلژیا، لنوان
کامیرای چاودریی و دمانچ ددزتو؟!
بگوومان زانین هرمیش برو پشوی، بام ل دامرکاندنوی
ئازار و شبینی و خمکی ب توانای! ئومد قرنی د (ژیان
تیدا ایکردوو، تنیا زب و پاسوانکانی جهشتو) (کامرای
چاودریی یان دمانچ یککیان دمکوژ)…

(یک هی، بام ئازادیی نیی)
پشبینیی یك دکرت، پشبینیی ب مودایی دکر، بام
ئازادیی نیی! برو پشچوونی زیرکی- ژیری دستکرد و زیادبوونی
گانکارییکانی کشوهوا دوو تگری سرکیی بردم ئو
گاین… نگ ئرکی وامدانوی ئو پرسیاران ل (دچم کونک
ل ئاسمان دکم و تیدا دژیم) وون بتو؛ نگ پیوندی
نوان ئتماتیککردنی زمان و زدییکان ئو ب، ک زیرکی-
ژیری دستکرد زمانی هشیاری مرق پشدخات و جگای گانوکان
دگرتو؛ بو مانایش بهی پرسندنی ژیری- زیرکی دستکرد،
ژرخانی ئازادی لگ ئامری جیهانی برو یکبوون هنگاو دنن!
لرو (ئرنیبوون)ی دیجیتای وک پرپدانی کمایتی و
چاری نوی سرکوتن یان دابینکردنی ئزموونی خشی ب کسانی تر
سیر دکرت، یان ب میکانیزم و سرپرشتی تکنلژیای

زمانەوانیی گوتارەکانی بەهێزتر ببێت و ئەمەش دەلالەت لە جەوهەری دەسەڵاتی هاوچەرخ بکات، کە پەیوەستە بە هەماهەنگی بەڵێ و زمانەوە؛ بەڵام بەدیوەکەی دیکەش (قەدەغەی هاتوچۆیە) چوونکە هەستە نەرێنییە توونەدەکان و نەخێر دەتوانن ببنە هاندان بە بیرکردنەوەیەکی بەهێزی دژە باو و گەشەنیگای سەرسامکەر و گۆڕانکاری گەورە… کەواتە دەشێ قەدەغەی هاتوچۆ دەرکەوتنی ڕۆحی مرۆڤێکی تاکگەرا و جیاواز و یاخی بێ (مەپرسە چەندەکەم، گەر ڕۆژهەڵاتنی گشت جیهانیش بەدەست من با کەسم نەدەکوشت)

مرۆڤە داهێنەرەکان جیهانێکیان پێکهێناوە، کە خەرایی هەستی کاردانەوە و وەڵامدانەوەی بەڵێ و نەخێر تێدا داپۆشراو نییە؛ لە جیهانێکدا دەژین، کە لە پاڵ پۆزەتیفییەت، هونەری نکۆڵیکردن و نەرێنیی بەشدارە، لە جیهانێکدا دەژین، کە لە پاڵ لایك، ڕەتکردنەوە شیاوە… ژیان دەربڕینی کەموکورتی و گۆشەگیری و تەنیایی و دڵەڕاوکێی بوونە! ئەوەش بەهۆی گۆڕانکارییە پۆزەتیف و نەگەتیفەکانەوەیە، بەتایبەتی لە بواری ئاگایی و قووڵبوونەوەی کولتووری و پەیوەندییە جیاوازەکان و قبوڵکردنی ئەویدیکە، بەو مانایە (داهێنان) ئەو جیاوازی و گۆڕانکارییەیە، کە توانای درووستکردنی بیرەکە یان شتی نوێ و ناوازەی هەڵگرتووە؛ بەو مانایە داهێنان یەکێکە لە گرنگترین بەها مرۆییەکان…

(شەوێکی سپی لە هەولێری پایتەخت) سەرەڕای ئەو چڕکردنەوەیە هەستێکی ئازادی و کرانەوە بە خوێنەر دەبەخشێت، بەڵام وابەستەییەکی شاراوەش درووست دەکات، بەو مانایەی کە ئازادی لە بەرانبەر ئاسایش بەریتییە لە ئابڵوقەدانی تاك، چوونکە هیچ ئازادییەك بەبێ ئاسایش نییە، هیچ ئاسایشێکیش بەبێ لە دەستدانی بەشێك لە ئازادی مەیسەر نابێ، ئەوەش ڕیکارێکی لەڕادە بەدەری کۆکردنەوەی کۆمیدیا و تراژیدیایە، بەرلەوەی بڕوات بە قبووڵکردنی ئازادی ئەویدیکەی جیاواز و پارێزگاریکردنی ئەزموونی جیاواز هەبێت…

خەمی مرۆڤی مۆدێرن

(پۆلیسی گەڕەك لە هەموو شوێنێکن) بە ئەوەی حەزی مرۆڤی مۆدێرن لە هەموو بوارەکانی چێژ، کار، پەیوەندییەکان، هونەر، تەنانەت ئازار و ناخۆشی… شی بکەنەوە؛ تاکوو ژیان بە هەستکردن بە ژیان بکەنە ئامانجێکی تەکنەلۆژی؛ بۆیە (مەپرسە بە کوێ دەڕۆم، لەو شارەی تەنیا تەنیاییم دەجوێ) کەواتە ئامانجی تەکنەلۆژیا تەنها ژیانکردن نییە، بەڵکە ژیانێکی زیاترە، کە (ژیان تێیدا ڕایکردووە) لەو نووسینەدا ڕستەی نێوان کەوانەکان لە لایەن شاعیرەوەیە، بۆیە

دەتوانین بەبێ (ئەوانەی خۆشەویستی بە پارە دەکەن) جینۆسایدی ڕاستەقینە پێشنیار دەکەن، چوونکە گوزارشتی (خۆشەویستی بەدەست بێنە، بە ئەوەی چاوەڕێی ڕێکەوت بکەیت) پێشبینی تەکنەلۆژیایە، ئەگەرچی لەڕووی دیجیتاڵی سەربەخۆیی بە ژمارە ڕادەگەیەنن، بەڵام لەڕووی تەکنیکییەوە واتە گۆڕینی یاسا بە کۆد؛ دژ بە مەودا و ڕامان و بیرکردنەوە و چاوەڕوانی… کۆدکردن بە دەستبەسەرداگرتن؛ لە جیهانی دیجیتاڵیدا هەموو مرۆڤەکانی دانیشتووی هەسارەی زەوی خاوەنی کۆدن، لەژێر سەرپەرشتی (تەکنەلۆژیا)دان، لە زیندانی تاکەکەسی هەمیشەییدان! لە ژیانێکی تەواو خەیاڵییدا ژیانێکی نەرگزی و دڵخۆشکەر…

ئەمڕۆ ژیانی مەجازی ئەوەندە ورووژێنەرە، کە هەمووان ژیانی ڕاستەقینەی پێدەفرۆشن، ڕۆژ بە ڕۆژیش ورووژێنەرتر دەبێ، بەردەوام شانشینی مەجازی بە هەرزانتر ژیان دەکرێ؛ (شەوەکی سپی لە هەولێری پایتەخت) تەنیا پەردە لەسەر ئەم واقیعە هەڵدەگرێت، کە ئێستا بە تەواوی دەستی کردووە بە دەرکەوتن؛ وادیارە شەوە سپییەکان هەموو شتێکیان وەشاندووە؛ لەڕاستیدا تەکنەلۆژیا لەڕێگای زەدەییەکانەوە ڕێکەوتەکانی وێران کردووە و باڵادەستی دیجیتاڵەی و زەڕوەنەکان گەشەنیگا جیاوازەکانیش بەڕێوەوە دەبەن، هێزی ڕاستەقینەی گەڕانەوەکان لە پاشەکشە دایە.

زەدەییەکان کە درکیان بەوە کرد، هەموو شتێکیان لەناوبردووە، لەڕێگای زیرەکی- ژیری دەستکردەوە تەحەدای کۆتاییەکانیان دەستپێکرد: بە نەهێشتنی نیوەی مرۆڤایەتی و گۆڕینی بە ڕۆبۆت و گۆڕینی سیستەمی نێودەوڵەتی بە مۆزایکێکی کۆمپانیا تایبەتەکان… بە ئەوەش باس لە کۆدێکی کۆدکراو دەکەن، کە چەند کەسێک دەتوانێت دەسەڵات بەدەستبهێنێت، لەوێشەوە باسی ئەو خانانە دەکەن، کە کۆمەڵێک کەسی غەیرە مرۆڤ تێیدا سەرکارن و لەوێشەوە ڕێگا بەو کۆمەڵە لاوەکییە تەکنەلۆژیانە دەدەن، کە دەتوانرێت لە هەر شوێنێکی جیهان درووست بکرێن…

شاعیر دەڵێ (مەپرسە کێم، سەرگوزشتەیەکم، پاڵەوانەکانی مردوون) چوونکە ئیتر کلتووری دیجیتاڵەی لەسەرووی هەموویانەوە بەرنامەکانی توانای هەماهەنگی و جوانکردن و بەلایەنکردن و ئاراستەکردنی کردەوەکانی مرۆڤی مۆدەرنیان هەیە؛ بەپێی داتاکانی گەشەسەندن، چاوەڕوان دەکرێت لە سەردەمی نەوەی (بێتا) هەردوو ئاڵنگاریی زیرەکی- ژیریی دەستکرد و زیادبوونی گۆڕانکارییەکانی کەشوهەواش ڕوونتر ببنەوە… (مەپرسە بە کوێ دەڕۆم، لەو شارەی تەنیا تەنیایم دەجوێ) دەربڕینێکی شیعرییە.

هەولێر 20/9/2025

کفری وەک نیشتمانی یەکەمینی مەقامبێژیی.. جواد خەلیل

یادهێنانەوەی پێنج کۆڵەکەی مەقامات لە سەدەی نۆزدەهەم

مەقامات بەشێکی گرنگە لە هونەری دەنگخۆشیی خۆرهەڵات، پەیوەستبوونێکی گەورەی بە ڕۆحی ئینسانی ئەم ناوچەیەوە هەیە و ڕیشەکەی بە مێژووی هەرە دێریندا چووەتە خوار، کەس لاری لەوەدا نییە خۆرهەڵات کانگای هەست و سۆزە قووڵ و وجودییەکانی مرۆڤە و لێیەوە هونەری بەرز، بە بارتەقایی واتای وشەکە خۆی، هاتەتە بوون. لە نێو خۆرهەڵاتیشدا، دۆڵی دوو ئاوان و دامێنی زاگرۆس، نیشتمانی یەکەمینی هونەرە باڵاکانی مێژووە. لێرەوە، لەم خاکە پڕ پیت و پڕ ژیانەوە، هونەر بە چەشنێک تیشکی دایەوە، کە بە زۆرێک لە ناوچەکانی دیکەی جیهان ببێتە ئاسۆیەکی ڕوون.
لە کوردستانیش ناوچەی کەرکوک و گەرمیان، بەو پێیەی مێژووەکەی کارتێکراو و ئافرێنراوی نێوان دوو ژیارە، ژیاری دۆڵی دووئاوان و ژیاری زاگرۆسنشینانی دێرین، بۆیە لە هونەرەکەیدا جۆرێک تێکەڵی زەمانیی و کلتوریی و ژینگەیی دەبینرێت، ئێمە لەم وتارەدا ناچینەوە بۆ مێژووی دێرینتر، بۆ شێوە جیاوازەکانی هونەر لەم ناوچەیە، بەڵکو تەنها دەمانەوێت هەندێک زانیاری مێژوویی سەبارەت بە ڕۆحی هونەریانەی ئێرە بکەین لە سەدەی نۆزدەهەمی زایینی، سەدەیەک کە تێیدا دەنگە ئاسمانییەکانی ئەم خاکە هێندە بەرز و زوڵاڵ بوونەوە تا بەوپەڕی جوانییەوە لە کفرییەوە، لە کەرکوکەوە بگەنە ئەوپەڕی خۆرهەڵات، لێرەوە بەغدا و شارە هونەرییەکانی دیکە بە خۆیان سەرسام بکەن و ببنە قوتابخانەیەک بۆ هونەرمەند و مەقامبێژانی سەدەی نۆزدەهەم و سەدەی بیست. ئەم نووسینە، پێنج کۆڵەکەی گەورەی مەقامات لەو سەدەیەدا دەنێتەوە یاد، کە هەریەکە دەکرێت لە ئایندەدا وردتر و تایبەتتر کاریان لەسەر بکرێت و زیاتر بناسێنرێن.
مەقامات ناونیشانی ئەم قۆناغە گرنگەیە، کە لە مەلا وەلییەوە دەست

پەردەکات و بە ڕیستەکی گەورە لە مەقامبێژانی ناودار کۆتایی دێت.
مەلا عەبدولڕەحمان وەلی (1742_1830) لە کفری لە دایکبووە و یەکەمین ناوێکی گەورەی مەقاماتە، قوتابخانەیەکە لێیەوە دەیان قوتابی فێری مەقامبێژی بوون، ئەم پیاوە مامۆستای (شەڵتاغ) بووە و دەنگێکی ئەفسوونایی هەبووە، ئەمە جگە لە شارەزاییەکی زۆر لە شێوازەکانی مەقام و جیاکردنەوەی جۆرەکانی لەیەکتر.
ڕەحمەتوڵا شەڵتاغ (1793_1871)ز لە کفری دایکبووە و لە بەغدا کۆچی دوایی کردووە، ناوی هەرە دیاری مەقاماتی عێراقییە و داهێنەری مەقامی تەفلیسە، یەکەمین کەسێکە لە مێژووی خۆرهەڵاتدا لە پێناوی هونەرەکەی مردبێت! تا کۆتایی ژیانی لە یەکێک لە بەناوبانگترین قاوەخانەکانی بەغدا لە کەناری ڕووباری دیجلە مەقامی گوتووە، بە یاوەری گروپی چاڵغی بەغدادی کە دیارترین میوزیکژەنانی جووی بەغدای تێدا بوو. شەڵتاغ جگە لە داهێنانی مەقامی تەفلیس کە بە بەیتێکی شیعری دەست پێدەکا و بە ئەمانەڵا یاحەی کۆتایی پێ دەهێنێت، چەندین داهێنانی تری هەبووە، لەوانە: (یەکەمین کەسە مەقامی ئیبراهیمی لە دووگا خوێندووە، یەکەمین کەسە مەقامی مەجەلای لە کفری و کەرکوکەوە گواستەتەوە بۆ بەغدا و لەوێ بە ناوی مدمی خوێندراوە، پارچەی سێڕەنگی بە مەقامی ڕەست زیادکردووە و زۆری تریش). زۆرینەی مەقامبێژانی بەغدا خۆیان بە قوتابی شەڵتاغ زانیوە، بەڵام ئەوەی جێی نیگەرانییە شەش ساڵ دوای مردنی شەڵتاغ ئامێری تۆمارکردنی دەنگ دادەهێنرێت، هەموو قوتابییەکانی شەڵتاغ دەنگی خۆیان تۆمار دەکەن، بەڵام بۆ ئەبەد دەنگی شەڵتاغ دەچێتە ژێر خاک و ناگاتە گوێی ئێمە، تەنها بە دەماودەم لەڕێی هونەرمەند و مەقامبێژانی دواترەوە باسی دەنگخۆشی و گەورەیی ئەم پیاوە دەکەن و وەک ئەفسانەی مێژووی مەقامات چیرۆکی لێدەگێڕنەوە.
محەمەد جەلبەوین، لە ساڵی (1798) لە کفری لەدایکبووه و ساڵی (1869) کۆچی دوایی کردووە، بە مامۆستای بەشێک لە مەقامبێژانی کەرکوک دانراوە و داهێنەری مەقامی (جەلبەوین بووه و به تەواوی شارەزای بنەما سەرەکییەکانی مەقامبێژی بووه.
مەوجی والی خونزر، یەکێکی ترە لە ناودارترین مەقامبێژانی عێراق، لە ساڵی (1802) لە کفری لەدایکبووە و لە ساڵی (1881) لە کەرکوک کۆچی دوایی کردووە، بەهۆی کاریگەربوونی بە دەنگی شەڵتاغ هاتۆتە نێو دونیای مەقامبێژییەوە، زۆرێک لە مەقامەتەکانی خوێندووە، لەوانە: (بەیات، ڕەست، حیجاز، ئیبراهیمی، سەگا، پەنجگا، ناری، تەفلیس)، نەک هەر ئەوەندە بەڵکو خۆی داهێنەری جۆرێکی گرنگە لە مەقامات، کە ئەویش مەقامی مەجەلایە، کە دواتر لەڕێی شەڵتاغەوە ئەم

مەقامە دەبرێتە بەغدا و لای مەقامبێژانی عەرەب بەناوی (مەقامی مدمی) دەناسرێت. هەڵبەت لە پشتی داهێنانی ئەم مەقامەوە، چەندین گێڕانەوەی ئەفسانەیی جۆراوجۆر هەن، دیارترینیان ئەوەیە کە ئەم مەقامبێژە فەرمانی سەرپەڕاندنی بۆ دەرکراوە و لە کاتی جێبەجێکردنیدا داوای لە جەلادەکان کردووە ڕێگەی بدەن مەقامێک بڵێتەوە کە تا ئەو دەمە کەس نەیبستبێ و لە بەرامبەردا ئازادی بکەن، بەم چەشنە مەقامی مەجلا دەڵێتەوە و بە دەنگە ئەفسووناوییەکی جەلادەکەی مەست دەکات. مەجلا جۆرێک لە تێهەڵکێشی نێوان مەقاماتی کەرکوک و بەغدایە و پەیەکی بە قووڵی لە مێژووی هونەری ناوچەی گەرمیاندا ڕۆچووە و غەمگینییەکی گەورەی پێوە دیارە.
محەمەد عەرەب زەبتییە، لە ساڵی 1833 لە کفری لە دایکبووە و ساڵی 1897 کۆچی دوایی کردووە، لەسەر دەستی محەمەد جەلبەوین فێری مەقامات بووە، ئاشنای زۆرێک لە شێوازەکانی مەقامات بووە و داهێنەری مەقامی (زەبتییە) یە، زۆرێک لە مەقامبێژانی موسڵ و کەرکوک بە ڕێچکەی ئەم مەقامبێژەدا چوون و لەوێوە فێری مەقامات بوون.
ئەم بناغە پتەوە بە مەقامبێژی، کفری کردەتە خاوەنی زەخیرەیەکی گەورەی هونەری بە مەقامبێژان، بۆیە ئەم زەخیرەیە دەبێتە بنەمای کارکردنی مەقامبێژانی دواتر، بەتایبەتی ڕابەرانی مەقاماتی عێراقی و کوردی لە سەرەتاکانی سەدەی بیستەوە تاوەکو ئێستا. ناسینی پێنج کۆڵەکەی گەورەی مەقامات، کە هەریەکە و خودان ڕێچکە و شێواز تایبەتی خۆیان، یارمەتی مێژوونووس و لێکۆڵەرانی هونەری ئەم ناوچەیە دەدات، زیاتر لە پتەوی بناغە کلتوریی و فەرهەنگییەکانی کورد تێبگەن و گرێیبدەنە مێژووی لەبیربراو و تۆمارنەکراوی ئەم گەلە ژێردەستەیەوە.

جواد خەلیل

بیست و چوار کاتژمێر لەژیانی

ژنێکدا.. ئاکۆ عەبدوڵڵا

لەساڵانی هەشتاکانەوە شەیدای کورتە ڕۆمانە وەرگێڕدراوەکانی شتێفان تسڤایگی شاعیر و نووسەر و وەرگێڕ و شانۆنووسی نەمساییم کە ئەوسا لەچەندان خانە بۆ زمانی عەرەبی وەردەگێڕدران. هەر کات دەستم پێیان دەگەیشت بەهەڵپەوە دەمخوێندنەوە، لەوانە (نامەیەك لەژنێکی نەناسراو)، (ئامۆك)، (بازنەیەك لەسەر دەریاچەی جنێف)، (شەترەنج)، (شلەژانی هەستەکان) و (بیست و چوار کاتژمێر لەژیانی ژنێکدا)… ئەوە جگە لەکتێبەکانی دیکەی لەوانە (بەلزاك) و (بونتیاتنەرانی جیهان). بەهزاد حەوێزی ئەو کورتە ڕۆمانەی دوایی لەزمانی عەرەبی بۆ زمانی کوردی وەرگێڕا و ساڵی 2023 بەتیراژی 500 دانە لەچاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری بڵاویکردەوەتەوە. پێشتر تسڤایگ ساڵی 1927 بەزمانی ئەڵمانی بڵاویکردبۆوە. هاوشێوەی زۆر ڕۆمانی دیکەشی تێیدا ڕاشکاوانە ڕەخنەی لەنەریتی بۆرجوازی ئەوسای کۆمەڵگەی ئەوروپی (چینەکەی خۆی) گرتووە. هەروەها وەك هەموو ڕۆمانەکانی دیکەی تێیدا زۆر بەپوختی چۆتە ناخی کارەکتەرەکانی و بارودۆخی ئەو ساتەی تێیدان، شیکردۆتەوە.

سەرەتا لەو ڕۆمانە دەبینین چیرۆکخوێن پیاوێکە وەك زۆر پاڵەوانی دیکەی ڕۆمانەکانی نووسەر، بەمەبەستی کات بەسەربردن گەشتی کردووە و لەکەناراوەکانی (ریڤیێرا) لایداوە. لەوێدا لەگەڵ کەسانی هاوچینی (بۆرجوازی) کە دوو هاوسەری ئەڵمانی و دوو هاوسەری ئیتاڵی و کەسێکی دانیمارکی و ژنێکی ئینگلیزین، لەهوتێلێکی رازاوە نیشتەجێن. لەسەر مێزی نانخواردنیش بەیەکتری دەگەن و قسە دەکەن. دواتر گەنجێکی فەرەنسی کێشندە لەوێ لادەدات. هەر ئەو ڕۆژە لەگەڵ دوو کچی پیاوێکی قەڵەوی دەوڵەمەند یاری تێنس دەکات کە تەمەنیان 12 ساڵ و 16 ساڵە. دواتر لەگەڵ خاتوو (هنرییت) ی دایکییان، قسە دەکات. ڕۆژی دواتریش بەیەکەوە رادێکەن. ئەو هەواڵە ئارامی شوێنەکە دەهەژێنێ. ئامادەبووان لەسەر مێزی خوان لێکدانەوەی بۆ دەکەن و بەناپاك لەقەڵەمی دەدەن. تەنانەت گومانی ئەوەش دەکەن خاتوو هنرییت پێشتر پلانی ئەو راکردنەی دانابێت، بەڵام لەناویاندا چیرۆکخوێن بۆچوونی پێچەوانە دەخاتەڕوو. داکۆکیش لەو کارەی ئەو دەکات. بەوەش گفتوگۆکە بەرەو توندی دەچێت. وەك چیرۆکخوێن لەلاپەڕە 21 ئەو چاپە کوردییە بەو جۆرە باسی دەکات (جا لەبێبەختیانا بۆ دژایەتی و بەگژاچوونەوەی من لەوە زیاتر چیدیکەیان چاکتر چنگ نەکەوت گوایە کەسی رەبەن ئەو بەتەنیا تاکە کەسێکە ئەو هەڵوێستەی من وەرگرێ و لەمیانەی سەرکێشییە سێکسییە ئاسان و بەسەرچووەکانی

پیاوێکی بۆ ژن، حوکم بەسەر ویژدانی مێینە بدات) . هاوکات ژنە ئینگلیزەکە کێ خاتوو (س)ی ناوێ بەهانای چیرۆکخوێن دێت و لێناگەڕێت ئەنجامی گفتوگۆکە بەشەڕ بگات. ئەو کە زیاتر گوێی دەگرت و کەمتر دەدوا بەسەنگینی خۆی جلەوەکە دەگرێت و داوا دەکات لەسەرخۆبن.

دواتر وەك لە لەلاپەڕە 25 دەبینین بەو جۆرە لەچیرۆکخوێن دەپرسێ (هەروەك تێگەیشتبم، تۆ پێت وایە خاتوو (هنرییت) یا هەر ئافرەتێکی دیکە دەتوانێ بەبێ پلان و مشوری پێشوەختە، خۆ بخاتە ناو سەرەڕۆییەکی ئاوا چاوەڕوان نەکراو، پێشت وایە ناکرێ ئافرەتێکی ئاوها جۆرێ لەو رەفتار و هەڵسوکەوتە بنوێنێ، کە بەر لە سعاتێك لای مەحاڵ بووە). ئەویش لەوەڵامدا دەڵێ (بەڵێ). ئینجا لەلاپەڕە 28 بەو جۆرە چیرۆکخوێن لەبەرامبەر ئەوان شیکاری کارەکەی هنرییت دەکات (ئەو تەنیا ئاشقێکی مەزنە، من پێش ئەوەی بەو شتە بزانم، ئەو لەلای من تەنیا ئافرەتێکی زەعیفەی ئاسایی بوو، رێزم هەیە بۆی، چونکە بەدوای خواست و ویستە ئازاکەی خۆی کەوت).

دواتر ئەو روانینە جیاوازەی چیرۆکخوێن وەها لەخاتوو (س) دەکات داوای لێبکات گوێی بۆ رادێرێ تاکو راستگۆیانە چیرۆکی خۆی بۆ بگێڕێتەوە کە 24 ساڵ لەمەوبەر روویداوە. چیرۆکی بیست و چوار کاتژمێری تەواو جیاواز لەژیاندا. کە ئەوسا تەمەنی 42 ساڵ بوو. دوو ساڵ بوو هاوسەرە دەوڵەمەندەکەی مرد بوو. دوو کوڕەکەشی خەریکی ژیانی خۆیان بوون. ئیتر لێرەوە کێشەی هنرییت لەڕۆمانەکە نامێنێ و دەبێتە بەسەرهاتی خاتوو (س) لەو بیست و چوار کاتژمێرەیدا، بەوەش لایەنە هونەرییەکەی رۆمانەکەی یەکجار نایاب بووە.

پوختەی گێڕانەوەی بەسەرهاتەکەی خاتوو (س) بەو جۆرەیە: دوای مردنی هاوسەرەکەی بۆ خەمڕەوێنی بەردەوام لەو شار بۆ ئەو شار دەچوو و لەهۆتێلەکان دەماوە، تا شەوێك لەقومارخانەیەکی مۆنتی کارلۆ گەنجێکی کێشندەی 24 ساڵان دەبینێ کە لەئارستۆکراتییە پۆلۆنییەکان بوو بۆ کاری دپلۆماسی خەریك بوو، بەڵام ئالودەی قومارکردن بوو. دوای ئەوەی پارەیەکی زۆر دەدۆڕێنێ و دڵتەنگانە دەردەچێت و لەژێر بارانی بەلێزمە لەسەر کورسییەکی پارکێك دادەنیشێ و بیردەکاتەوە. خاتوو (س) وەهای بەخەیاڵی دادێت ئەگەر فریای نەکەوێت ئەو کوڕە خۆی دەکوژێت، بۆیە لێی نزیك دەکەوێتەوە و هەوڵی لەگەڵ دەدات. هەر ئەو شەوە بەرەو هوتێلێکی هەرزان بەهای دەبات و پارەشی پێدەدات، لەبەرامبەردا کوڕە بێهیواکە وەها دەزانێت ئەو ژنە بۆ پارە دوای کەوتووە کەچی خاتوو (س) دڵنیای دەکاتەوە تەنیا مەبەستی رزگارکردنی ئەوە. کاتێکیش دەیەوێت زۆر لەکوڕەکە بکات بچێتە ناو هوتێلەکە، کوڕە دەستی دەگرێت و لەگەڵ خۆی دەیباتە سەرەوە. ئینجا

بەیەکەوە دەخەون. ڕۆژی دواتر کە بەلای خاتوو (س) زۆر نامۆ دەبێت و هەستیش بەشەرمەزاری دەکات. لەگەڵ کوڕەکە دەردەچن و ناچاریشی دەکات پەیمان بدات جارێکی دیکە قومار نەکات. ئەویش لەکڵێسە بەڵێن دەدات. ئەوسا خاتوو (س) پارەی گەڕانەوە و پارەی زێڕە دزراوەکەیشی پێدەدات کە وەك بارمتە داینابوون. دوای لەیەکتر جیابوونەوە کوڕەکە بڕیاربوو بەرەو وێستگەی شەمەندەفەر بڕوات. خاتوو (س) یش دووچاری بارێکی خراپی دەروونی دەبێت کە خۆشی لەخۆی ناگات، هەرچەندە بەگوێرەی گێڕانەوەکانی دەیەوێت چیرۆکخوێن دڵنیا بکاتەوە هەرگیز مەبەستی داڕێژتنی پێوەندی نەبوو لەگەڵ ئەو کوڕە نامۆیە، بەڵام دڵی پێوەی پەیوەست ببوو. وەك لەپەلاپەڕە 130 بەو جۆرە دەبینین (هەوڵم دا بەرروونی بیر لە هۆیەکانی راکردن لە هەوەسی شێتیی ئازاربەخش و کوشندە بکەمەوە، هەوەسی تووڕەیی، پەشیمانی، نائومێدیی). دواتر لەناو ئەو پەستییەی تێیکەوتبوو کاتێك کە شەوی دواتر دەچێتەوە قومارخانەکە، دەبێت کوڕەکە پەیمانی شکاندووە و لەناو ئاپۆڕەی خەڵکی خەریکی ڕۆلێتە.

ئەوە بەسەرهاتی بیست و چوار کاتژمێری جیاوازی ژیانی بوو.. بۆیە خاتوون لەشوێنی ئەودا هەر ئەو شەوە وێستگە بەوێستگە، شەمەندەفەر دەبڕێ تا دەگاتە شاری لەندەن و لەماڵی کوڕێکی لادەدات. لەلاپەڕە 147 بەو جۆرە دۆخی دوای ئەو ڕووداوەی دەربڕیوە: (خانەوادەکەم بۆ من نیگەران بوون، هەروەك چۆن بۆ نەخۆش نیگەرانن، وەلێ سۆز و خۆشەویستییان ئازاریان سەختتر، بەسۆزتر دەکردم، من شەرم دایدەگرتم، شەرمم لەڕێزگرتنیان دەکرد، لە سۆز و لوتفیان، دەبوایەش بەردەوام چاودێری خۆمم کردبا لەهێکڕا لەبەردەمیانا هاوارم کردبا، کە من ناپاکیم لەگەڵ هەر هەموویان کردووە، لەبیرم کردوون و بەهۆی هەوەسێکی شێتانە و نەفامانە ماوەیەك بەجێم هێشتوون).

لەلاپەڕە 149 هۆکاری گێڕانەوەی ئەو بیست و چوار کاتژمێرەی بۆ چیرۆکخوێن بەو جۆرە باس دەکات (ئێستاکەش تێدەگەی، لەبەرچی لەهێکڕا بڕیارم دا ئەو چیرۆکەت بۆ بگێڕمەوە، لەکاتێکدا تۆ داکۆکی و بەرگریت لەخاتوو (هنرییت) دەکرد و بەهەموو دڵ و دەروونتەوە لەگەڵ ئەو بیرۆکەیە بووی کە بیست و چوار سعات دەتوانن سەرتاپای ژیانی ژنێك بگۆڕن، هەستم کرد ئەو وشانە من دەگرنەوە، منیش سوپاسگوزاری تۆ بووم، چونکە من - بۆ یەکەمجار- هەستم بەبوونی کەسێك کرد هاوڕامە).

دوای کۆتایی گێڕانەوەکە خاتوو (س) ماڵئاوایی لێدەکات و هیوای گەشتێکی خۆشی بۆ دەخوازێ، چیرۆکخوێنیش لەلاپەڕەی کۆتایی، (لاپەڕە151) بەو جۆرە بەباسەکە تەواودەکات (ئایا ئەوە ڕەنگدانەوەی

تاسە و خولیایەکی دامرکاو و کوژاوە بوو؟ ئایا ئەوە ئەو نیگەرانی و پەشێویە بوو، کە لەناکاو رووومەتەکانی بە سوورێکی بێئۆقرە رەنگ ڕێژکرد و تا پرچە سپیەکەی هەڵدەکشا؟ ئەو لێرەکانە چەشنی کچێکە، بەئابـڕوو و حەیاوە نیگەرانە لە بیرەوەریەك و شەرمبارە لەدانپیانانی. من، بەدەست خۆم نەبوو، ئەو سەربردەیە کاری تێکردم و هەستم بە حەز و ئارەزوویەکی بەجۆش و خرۆش کرد بۆ ئەوەی بە وشەیەك رێز و سوپاسگوزاری خۆمی بۆ دەرببڕم، وەلێ دەنگ لە گەرووما خنکا، بەتاو و تینەوەش چەمیمەوە و بەحورمەتەوە دەستە سیس و بنێسەکەیم ماچ کرد، ئەو دەستەی هەروەك گەڵای پاییزە تۆزێك هەڵدەلەرزی).

ئاکۆ عەبدوڵڵا

عێـــراق ل□ بەردەم ئایندەی حکومەتێکی ئیفلیجدا!.. عوسمانی حاجی مارف

۱۱ی ئەم مانگە ماراسۆنی هەڵبژاردنی پەرلەمانی عێراق بەڕێکرا، ئەمەش لەکاتێکدایە کە دووبەرەکی قوڵ هەیە لەنێوان کوتلە سیاسیە شیعەکاندا کە هاوپەیمانی “چوارچێوەی هەماهەنگی” پێکدەهێنن. ململانێی دەسەڵات لەنێوان هەردوو کاندیدی شیعە بۆ سەرۆک وەزیران، سودانی و مالیکی چڕتر بۆتەوە. بەدوای ئەم هەڵبژاردنەدا لە ئێستاوە کاردانەوەکانی زیاتر دەبینین، بەتایبەتی کە هیچ لایەنێکیان نەیانتوانی دەنگی یەکلاییکەرەوە بۆ پێکهاتنی حکومەت بەدەست بهێنێت، جگە لەوەش وەک کوتلەیەکیش لەنێو چوارچێوەی هەماهەنگیدا ناتوانن پێکهێنەری حکومەت بن، ئەمە قوڵبونەوەی ئەو قەیرانەیە کە پێشبینی دەکرا.

لە هەڵبژاردنە ناوخۆییەکانی مانگی کانونی دووەمی ساڵی۲۰۲۳دا، سودانی بەنیاز بوو بە لیستی جیاواز خۆی کاندید بکات، بەڵام لەژێر فشاری لایەنە شیعەکان و لە هەوڵێک بۆ پاراستنی حکومەتەکەی، بەشدارینەکردنی هەڵبژارد. بەڵام لە ڕێڕەوی ئەم هەڵبژاردنەدا بە

لیستی تایبەتی خۆی بەناوی هاوپەیمانی ئاوەدانکردنەوەو گەشەپێدان بۆ ڕکابەریکردن لەگەڵ چوارچێوەی هەماهەنگی بەشداریکردو زۆرترین دەنگی هێنا. لە مانگی ئایاری ٢٠٢٥دا ئەم هاوپەیمانییەی دامەزراند کە لە حەوت بلۆکی سەرەکی پێکهاتووە و سەرکردەی سەربازی و خێڵەکی و سیاسی لەخۆدەگرێت، ئەم هەنگاوە بووە هۆی دابەشبوونی بەرچاو لەناو پارتە شیعەکاندا، کە بڕیاریاندا بە زیاتر لە دە لیستی جیاواز لە هەڵبژاردنەکان بەشداری بکەن.
عێراق دەچێتە قۆناغێکی هەستیاری دانوستانەکانی نێوان لایەنەکان بۆ پێکهێنانی حکومەت، قۆناغێک کە زیاتر شاهیدی پەرەسەندنی گرژیە سیاسیەکانە و مامەڵە و ئاڵوگۆڕی تۆمەت لەنێوان بلۆکەکاندا دەردەخات، ئەگەر ئەم قەیرانە بەردەوام بێت، ئەوا دەتوانێت کاریگەری نەرێنی لەسەر دۆخی ژیانی خەڵک زیاترکات، بە ئەگەرێکی زۆرەوە ئاستی بێزاری و ناڕەزایەتی بەرز دەکاتەوە، بەتایبەتی بەڵێنەکانی هەڵبژاردن بە خێرایی کاڵ دەبنەوە.
ئێستا پێکهێنانی هاوپەیمانی لەنێوان لایەنە جیاوازەکاندا بووەتە پێویستیەکی سیاسی، ئاکامی ئەم هەڵبژاردنە پەرتی و پەرشوبڵاوی هەمەلایەنەی نیشانداوە، ئەمەش بازاڕی دانوستانی کردەتە ناچاریەک، لیستە کێبڕکێکارەکان نوێنەرایەتی کۆمەڵێک پەیوەندی تائیفی و نەتەوەیی جۆراوجۆر دەکەن، لەوانە شیعە، سوننە، کورد و چەند کەمایەتیەک، بەگوێرەی ڕێکەوتنی ئەم پێکهاتانە لە دامەزراوەی سیاسەتی عێراقدا لەماوەی دوو دەیەی ڕابردوودا، ئەوەی بەرچاوە بەزۆری بلۆکی شیعە حکومەت پێکدەهێنێت.
ئەوەی پێویستە لەم دۆخەدا سەرنجی بدەین، ئەستەمە بلۆکە سیاسیەکانی بەشدار لە دانوستانەکانی پێکهێنانی حکومەتدا دوورو هەڵوێستی ئەمریکا پشتگوێ بخەن، واشنتۆن بەردەوام داوای داماڵینی چەک لە لایەنەکانی سەر بە ئێران دەکات، بەڵام هیچکام لەو داواکاریانە جێبەجێ نەکراون. هەڵبەتە دۆخەکە ئاڵۆزترە، بەتایبەتی کە ئەم گروپە چەکدارانە پەیوەستن بە زۆرێک لە پارتە شیعەکانەوە کە دەستکەوتی بەرچاویان لە هەڵبژاردنەکاندا بەدەستهێناوە، ئەمەش مانای دەوری سەرکەوتوی دەخالەتی کۆماری ئیسلامی ئێرانە لەم هەڵبژاردنەدا.
لەهەمانکاتدا ئەو بلۆکە میلشیایانەی سەر بە ئێرانن، کورسی زۆرتریان بەدەستهێناوە لەچاو هەڵبژاردنەکانی پێشوودا، بۆیە تاران ئەنجامی هەڵبژاردنەکانی عێراق بە فاکتەرێکی یەکلاکەرەوە بۆ ڕاگرتنی پڕۆژەکانی ئەمریکا لە ناوچەکە مامەڵە دەکات و لەهەوڵی دەخالەتی زیاتری خۆیدایە، هەروەها ئێران هۆشداریداوە لەوە کە عێراق جارێکی دیکە ببێتە گۆڕەپانی شەڕ، ئەگەر بلۆکە سیاسیەکان

ئەم قۆناغە بە باشی بەڕێوەنەبەن، هەر بۆیە بلۆکە شیعەکانی نزیک بە تاران لەنێو گێژاوی ئەوەدان کە دەبێت کاندیدەکان بۆسەرۆک وەزیران هەبێت کە واشنتۆن قەبوڵی بکات.

دیارترین تەوەر کە ئێستا زاڵ بووە بەسەر دۆخەکەدا ئەو ئاڵۆزیەیە کە ئەنجامەکانی هەڵبژاردن داویەتی بەدەستەوە، وە ئەو پرسیارە دەخاتە بەردەم هەر عێراقیەک؛ ئەم گێژاوەی ئەنجامی هەڵبژاردنەکان، چۆن حکومەتی لێ پێکدێت؟

ئەوەی ئێستا شاهیدی دەبین، ململانێیەکی بێدەنگ و سەختە لە پشت دەرگا داخراوەکانەوە، هێزە کاریگەرەکان تواناکانیان لە پشتی پەردەوە خەرجدەکەن بۆ گەیشتن بە ڕێگە چارەیەک، لە پاراستنی هێزەکانیان و پێگەیان لەدەسەڵاتدا، چونکە درک بەوە دەکەن کە دابەینی ڕاستەوخۆ دوای پرۆسەی هەڵبژاردن، دەتوانێت پێگەو دەستکەوتەکانیان بخاتە مەترسیەوە، بۆیە ئەوان تاکتیکی خۆڕاگری سیاسیان پێباشترە، لەوەی دەستبەجێ حکومەت پێکبهێنن، ئەمەش ئاراستەیەکی ساختەی ئارامی بە دیمەنەکە دەبەخشێت، چونکە دۆخەکی ئاڵۆزو پێچیدە نیشان ئەدات.

بەڵام ئەگەری ئەوەش هەیە دوای ئەم هێمنیە هێزە میلیشیاکان کەببنەوە بە ئاراستەی خولێکی دیکەی درێژبونەوەی بارگرژی هەنگاو بنێنن، کە لە نێوان لایەنەکاندا بەتایبەتی چوارچێوەی هەماهەنگی دەردەکەوێت، بۆ نمونە سەردانی سودانی بۆ لای بارزانی و بەدوایدا مالکیش سەردانی بارزانی دەکات، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە تائێستا کێشەکانی نێوان چوارچێوەی هەماهەنگی نەیتوانیوە بەلایەکدا ساغ بێتەوە، ئەوا بە ناچاری دیمەنەکە دەگۆڕێتەوە بۆ ململانێیەکی توند، بەڵام ئەمجارە ڕەنگە چڕتر بێت و لێکەوتەی قووڵتری هەبێت بۆ داهاتووی پێکهاتەی دەوڵەتی عێراق و یەکگرتوییەکەی، مەگەر لەژێر فشاری ئەمریکاو ئێراندا بە ناچاری پێکهاتەیەک پێک بهێنن.

ئێستا لەڕووی ژمارەییەوە وەها دەردەکەوێت کە سودانی بگەڕێتەوە بۆ پۆستی سەرۆک وەزیرانی عێراق، لەکاتێکدا ڕاستە کە لیستەکەی زۆرترین کورسی بەدەستهێناوە و ٤٦ کورسی لە کۆی ٣٢٩ کورسی مسۆگەر کردووە، بەڵام بەهەمانشێوە ئەوەش ڕۆشنە کە سودانی بەشێوەیەکی کاریگەر ٣٨ پەرلەمانتاری سەر بە بلۆکەکەی بە کۆنترۆڵ ناکرێت. ئەم ٣٨ پەرلەمانتارە لەنێوان فالح ئەلفەیاز سەرۆکی هێزەکانی حەشدی شەعبی و ئەحمەد ئەسەدی سەرۆکی بلۆکی جوند ئەلئیمام و شێخ حەیدەر غەریفی نوێنەری فراکسیۆنی عوفیە دابەشکراون. ئەمەش بەو مانایەیە کە سودانی بلۆکێکی یەکدەستی نییە و نەیتوانی لەڕێگەی ئەو هەڵبژاردنانەی کە ئەو سەرۆکایەتی و سەرپەرشتی دەکرد، خواستەکانی خۆی بەدیبهێنێت.

پێشبینی دەکرێت لە ماوەیەکی درێژخایەندا بەر لە پێکهێنانی حکومەتی نوێی عێراق، ئەم قۆناغە ئاڵۆزەی عێراق پیاتێپەڕ دەبێت، ئەگەری هەڵوەشاندنەوەی بلۆکەکەی سودانی بەدور نازانرێت، کە بە “لیستی ئاوەدانکردنەوە و گەشەپێدان” ناسراوە، بەتایبەتی گەر لەدەرەوەی چوارچێوەی هەماهەنگی، هاوپەیمانی تر پێک بهێنێت.
بەگشتی دەتوانین بڵێین نوێنەرایەتی پەرلەمان فاکتەری یەکلاکەرەوە نییە و نابێت بە پێکهێنانی حکومەت و داڕشتنی قۆناغی داهاتوو، بەڵکو دانوستان و ڕێککەوتنی زۆرینەی کوتلەکانە، هاوکاتی خۆگونجاندنیان لە بەرامبەر ململانێی ئەمریکاو ئێراندا، ئەمە تەواو سروشتی واقیعی سیاسی عێراق و پێداویستییەکانی سیستمی پەرلەمانی وڵاتێکە کە بە باڵادەستی هێزی میلیشیای تائفی و نەتەوەیی دەناسرێتەوە.
سەرەڕای ئەنجامی هەڵبژاردنەکان، سودانی هێشتا ناچارە مامەڵەی پاراستنی سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران بکات، هەرچەندە ئەم بابەتە لە دەستی دەنگدەراندا نەماوە، بەڵکو ئێستا لای هێزە سیاسییەکانە، بەڵام بەهۆی کێشەکانی ئێستای سودانی لەنێوان چوارچێوەی هەماهەنگیدا، پەلەدهاوێت بە هەمو لایەکدا تا هاوپەیمانییەکی تر بۆ پێکهێنانی حکومەت دامەزرێنێت، ئەمەش لەدەرەوەی شیعەکان و چوارچێوەی هەماهەنگی مامەڵەیەکی سەختە.
هەرچەندە سودانی لەماوەی سەرۆکایەتییەکەی سەرکەوتوو بوو لە بەهێزکردنی پێگەی خۆی، لەلایەک بە گواستنەوەی هاوسەنگی هێز لەناو چوارچێوەی هەماهەنگیدا لە بەرژەوەندی خۆی، لەلایەکی ترەوە ڕاگرتنی هاوسەنکی لە نێوان ئێران و ئەمریکادا، بۆیە توانی هاوپەیمانییەکی نوێی بەهێز پێکبهێنێت بۆ بەشداریکردن لەم هەڵبژاردنەدا.
دەستپێکردنی دانوستانەکان بۆ هەڵبژاردنی سەرۆک وەزیرانی داهاتووی عێراق، ئاشکرایە کە سەخت و ئاڵۆز دەبێت، بە لەبەرچاوگرتنی کێبڕکێی نێوان خودی هێزە شیعەکان لەلایەک و لەنێوان چوارچێوەی هەماهەنگی و هێزە سوننە و کوردییەکان لەلایەکی دیکەوە.
بۆ بەڕێوەبردنی پەیوەندییەکانی حکومەتی عێراق لەگەڵ ئەمەریکا و ئێران، هەرلایەنێک بەجۆرێک وێنای بەرژەوەندییەکانی دەکات و مامەڵەی دەکات، بەتایبەتی بە لەبەرچاوگرتنی فشارەکانی واشنتۆن بۆ سەر بەغدا بۆ سنووردارکردنی کاریگەری هێزە میلیشیاکانی پەیوەست بە تاران، کە ڕۆڵێکی کاریگەریان لەسەر شانەی سیاسی عێراق هەیە، هەندکجاریش دەسەڵاتی دەوڵەتی فەرمی تێدەپەڕێنن. پێشبینی دەکرێت چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ ئەم پرسانە بەشێکی سەرەکی بێت لە دانوستانەکانی هەڵبژاردنی سەرۆک وەزیران.
لەنێوان ڕەچاوکردنی دۆخی ناوخۆیی و کاریگەری دەرەکی و تەحەددیاتی

ئاسایش و ئابووری و بنیاتنانی پەیوەندی لەنێوان حکومەت و هاووڵاتیانیدا، ڕێگای پێکهێنانی حکومەتی داهاتوو ڕۆشنە کە درێژ دەردەکەوێت. هاوکات، ڕاگەیاندنی هەمان چوارچێوەی هەماهەنگی وەک گەورەترین بلۆکە بۆ جارێکی تری زاڵبوونی بەسەر دیمەنی سیاسیدا، ئەمەش لە ئەگەری پێکهێنانی حکومەتدا گرفتی گەورە دەخاتە سەر ئایندەی بەڕێوەبردنی حکومەت لە عێراقدا، گەر حکومەتیش پێکبهێنن، نەک ناتوانن ئارامی و سەقامگیری بەرجەستەکەنەوە، بەڵکو باگرژی زیاتر دەخەنە بەردەم ئایندەی عێراق و کوردستان.

پڵۆت لە وێژەدا.. رەزا شوان

پڵۆت چییە؟

وشەی (پڵۆت) لە وشەی (کۆمپڵۆت) ی فەرەنسی کۆنەوە وەرگیراوە، کە ئاماژەیە بۆ (پلانێکی نهێنی) یان (پیلانگێڕی). هەندێک لە توێژەنەران پێیان وایە کە وشەی پڵۆت رەسەنایەتی بۆ وێژەی ئەمریکی دەگەڕێتەوە. لە زمانی ئینگلیزیشدا (پڵۆت)ە. لە زمانی کوردیدا. وشەی (گرێ) بەرانبەر بە پڵۆتە. بەڵام پڵۆت لە گرێ فراوانتر و گشتگیرترە.

پێناسەی پڵۆت:

پڵۆت بریتییە لە نەخشەکێشانی رێکوپێکی ریزبەندیی زنجیرە رووداوەکان و گرێدانیان بەیەکەوە، کە رووداوی سەرەکی: چیرۆک، کورتە چیرۆک، داستان، رۆمان، شانۆنامە، فیلم یان هەر بەرهەمێکی وێژەیی گێڕانەوەی تر پێکدەهێنن. پڵۆت داوەکانی چیرۆکەوە دەچنێت. کارەکتەرەکان و ژینگە و ململانێیەکان، لە گێڕانەوەیەکی یەکگرتوودا، بەیەکەوە دەبەستێت. کە تێیدا هەریەکەیان (جگە لە کۆتایی)، لاینکەم کاریگەری لەسەر یەکتری هەیە. پڵۆتی بەهێز بە دەوری هۆکار و ئەنجامدا دەسووڕێتەوە. رووداوێک رووداوێکی دیکە دەورووژێنێت. لە رێگای بنەمای هۆکار و ئەنجامەوە. واتە هەر رووداوێک بە ریزبەندی لۆژیکی و یەک لە دوای یەک، بەرەو رووداوی دواتر دەبات. رووداوەکان

بەیەکەوە گرێدراون، کارەکتەری سەرەکی یان (کارەکتەرەکان) دەخەنە دۆخێکی بەر□ککگیری و بەرگرییەوە، ناچاریان دەکات بڕیاربدەن و رووبەڕووی دەرئەنجامەکانی ببنەوە. چیرۆکەکە بەرەو رووداوێکی چارەنووسساز و چارەسەرکردن دەبات. پڵۆت پاڵ بە کارەکتەرەکانەوە دەنێت، بەرەو گەشتێک تێهەڵبکەن. لەوانەیە گەشتەکە جەستەیی، دەروونی، ئەقڵی، سۆزداری بێت. بە زۆری هەردووکیان□ن واتا (جەستەیی و دەروونی) ن. گەشتی سەرەکی پڵۆت، دەبێتە رووداوێکی چارەنووسساز و یەکلایکردنەوە.

پڵۆت بڕبڕەپشت و بزوێنەری چیرۆکە، لە ناو□□کدا ئەو بزوێنەرەیە، کە چیرۆک بەرەو پێشەوە دەبات. خاڵەکانی نێوان سەرەتا و ناو□است و کۆتایی بەیەکەوە دەبەست□وە. پڵۆت توخمێکی بنەڕەتییە لە گێڕانەوەی چیرۆک. بەبێ پ□□ت□□کی روون، وا دەردەکەوێت کە چیرۆک ئامانجێکی نییە، یان ل□ی□کهـەڵوەشاوەتەوە. کارەکتەرەکان بەبێ ئامانج گوزەردەکەن، رووداوەکانیش بەبێ دەرئەنجام روودەدەن.

ئەم زاراوەیە تیشک دەخاتە سەر خاڵە گرنگەکان لەناو چیرۆکەکەدا، دەرئەنجامیان هەیە. هەروەها زاراوەی پڵۆت، دەتوانێت کردارێک بێت، وەک بەشێک لە پیشەی نووسین. ئاماژەیە بۆ داڕشتن و رێکخستنی رووداوەکانی چیرۆکەکانی نووسەران.

سەیر نییە کە بە درێژایی سەدەکان، پڵۆت لە بەرھەمە وێژەییە بێشوومارەکاندا بەکارهاتووە. زۆر جار پڵۆت ئاماژەیە بۆ پوختەیەکی گێڕانەوە یان کورتکردنەوەیەک لە چیرۆک.

پڵۆت نهێنی سەرکەوتنی هەر چیرۆکێکە. ئامرازێکی سەرەکییە بۆ سەرکەوتنی نووسینی پەرتووکی منداڵان: چیرۆک، کورتە چیرۆک، رۆمان و زۆربەی بەرھەمە ناخەیاڵییەکان و زۆرێک لە هۆنراوەکان (ئەگەرچی هەموویان نین).

پڵۆتی چیرۆک، تەنها زنجیرەیەکی ئاسایی رووداوی هەڕەمەکی گوزەری نییە. بەڵکو پێویستە زنجیرەیەکی شەتەکدڕاوی رووداوەکان بێت. ئاڵۆزی و خۆشی لەلای خوێنەران بووروژێنێت. پڵۆتی چیرۆک هەر ئەوەش نییە، کە چی روودەدات و روون دەکاتەوە، بەڵکو رووداوە سەرەکییەکانی، چۆن و بۆچی روودەدەن، روون دەکاتەوە.

پڵۆت لە مێژەوە، بەشێکی سەرەکی بووە لە گێڕانەوەی چیرۆک. لە ساڵی (۳۳۵) ی پێش زایینی، بیرمەندی یۆنانی (ئەرستۆ)، پڵۆتی (داستان) بەم شێوەیە پێناسە کردووە، کە بریتییە لە (رێکخستنی رووداوەکان) لە چیرۆکدا. ئەرستۆ پێیوابوو کە پڵۆت (رۆح) ی هەموو کارەساتەکانە.

هەر پڵۆتێک، سەرەتا و ناوەڕاست و کۆتایی هەیە. هەر بەشێکیش خزمەت بە ئامانجێکی دیاریکراو دەکات لە پێشخستنی چیرۆکەکەدا.

بە کورتی پێناسەکردنی پڵۆت، لەوە تێدەپەڕێت کە تەنها گێڕانەوەی رووداوبێت. بەڵکو پەیوەندی بە دروستکردنی زنجیرە رووداوێکی ئامانجدارەوە هەیە، کە چیرۆکەکە بەرەو کۆتایی دەبات.

پێکهاتەی پڵۆتی نەریتی:

پڵۆت پێکهاتەیەکی تایبەتی هەیە. بە شێوەیەکی گشتی لە زنجیرەیەک، لە توخمە جیاوازە بەیەکەوە گرێدراوەکان پێکدێت. شێوازێک پەیڕەو دەکات، کە خوێنەران بەلای خۆیدا رادەکێشێت. کارەکتەکان دەناسێنێت.

لێکدانەوە و چەمکە مودێرنەکان، پشت بەوە دەبەستن کە پڵۆت تا رادەیەکی زۆر لەسەر بنەمای مۆدێلی ساڵی (١٨٦٣) لەلایەن نووسەری ئەڵمانی (گۆستاف فرێیتاک)ەوە، پەرەی پێدراوە، بە ناوی (قوچکەی فرێیتاگ). فرێیتاک ئەمەی لەسەر بنەمای شیکارییەکانی ئەرستۆ بۆ کارەساتی دراماتیکی دانا.

رۆژنامەنووس و نووسەری ئینگلیزی (کریستۆڤەر) بەشێکی زۆری ژیانی خۆی بە لێکۆڵینەوە لە پڵۆت و چۆنیەتی بەکارهێنانی لەلایەن نووسەرانەوە، تەرخان کردووە. کریستۆڤەر ئەو تایبەتمەندییانەی دەستنیشان کردووە، کە نزیکن لە گشتگیری لە بەکارهێنانیاندا، بە پشتبەستن بەو جۆرە کارەی کە تێیدا دەدۆزرێنەوە، کە هەموویان پابەندن بە قوچکەی فرێیتاگەوە.

لە نێوان چیرۆک و پڵۆتدا:

چیرۆک و پڵۆت هەردووکیان، زنجیرەی رووداوەکان لەخۆدەگرن. بەڵام لە چیرۆکدا، پێویست ناکات رووداوەکان پەیوەندیان بەیەکەوە هەبێت. بەڵام لە پڵۆتدا، پێویستە پەیوەندیان بەیەکەوە هەبێت.

رۆماننووسی ئینگلیزی (ئی. ئێم. فۆرستەر) بە باشترین شێوە دەیڵێت:

“شا مرد، پاشان شاژنیش مرد”. ئەمە چیرۆکە.

(کەس هۆی مردنەکەی شاژنی نەزانی)

“شا مرد، پاشان شاژنیش بە خەم و پەژارەوە مرد”.

ئەمەیان پڵۆتە.
(هەی مردنەکەی زانرا.. کە شاژن بەهۆی خەمخواردی بە شای هاوسەری مرد و سەرینایەوە).
(ئاری لە کەرکووک بوو. بەیانی لەخەو هەستا و چووە دەرەوە). ئەمە چیرۆکە.
رووداوی ئاسایی تێدایە و بەڵام سەرنجی خوێنەران راناکێشێت.
با پڵۆت بە (چیرۆکی ئاری لە کەرکووک بوو)، زیاد بکەین:
(ئاری لە کەرکووک بوو، بەیانی لەخەو هەستا و چووە دەرەوە، بینی کەرکووک داگیرکراوە! باروودۆخەکە ئاسایی نییە) ئەمە پڵۆتە.
جێی سەرنج و وروژاندنی هەست و سۆزداری دەروونی خوێنەرانە. دەپرسن: بۆچی کەرکووک داگیرکراوە؟ بۆ دۆخی کەرکووک ئاسایی نییە؟ چۆن کەرکووک رزگاردەبێت؟
هەموو پڵۆتەکان چیرۆکن، بەڵام هەموو چیرۆکەکان پڵۆت نین.
چیرۆک، بریتییە لە زنجیرەیەک رووداو، نزیکە لە گێڕانەوەی راستییەکان، پێمان دەڵێت کە چی روویداوە.
پڵۆت، پێمان دەڵێت کە رووداوەکان چۆن بەیەکەوە گرێدراون و بۆچی چیرۆکەکە بەم شێوەیە گەشەدەکات.
جیاوازی نێوان پڵۆت و چیرۆک ئەوەیە، کە پڵۆت تەنها گێڕانەوەی راستییەکان نییە، هەر راستییەک کە پڵۆت دەیخاتەڕوو، ئامانجێکی هەیە. کارەکتەرەکە دەخاتە دۆخەکەوە، ناچاری دەکات کە بڕیارێک بدات. بەرەو کۆتاییش پاڵ بە چیرۆکەکەوە دەنێت. بە واتایەکی تر، پڵۆت تەنها بە (چی) یەوە پەیوەست نییە، بەڵکو هەروەها (چۆن) و (بۆچی) یش لەخۆدەگرێت.
توخمەکانی پڵۆت:
توخمەکانی پڵۆت، بریتین لەم پێنج توخمە (پێشەکی ـ دەستپێک، هەڵکشانی رووداو، لووتکە، داکشانی رووداو، کۆتایی ـ دەرنجام) بە زانینی هەموو لایەنەکانی هەریەکە لەم توخمانە پێویستیی بە شارەزایی و بە لێکۆڵینەوە و بە باسێکی دووردرێژ هەیە.
زۆر بە کورتی و بە چڕی باس لەم توخمانەی پڵۆت دەکەین:
١ـ پێشەکی: یان دەستپێک یان سەرەتا، یان نمایش یان روونکردنەوە. بریتییە لە نمایشی رووداوەکان و ناساندنی پاڵەوان و کارەکتەرە سەرەکییەکانی چیرۆکەکە. بریتییە لەو پاشخانە دراماتیکییەی کە باردۆخی دەوروبەری گێڕانەوەی

چیرۆکەکە روون دەکاتەوە. شوێنی رووداوەکان دەخاتەڕوو. لەم بەشەدا، پاڵەوان ئامانجی سەرەکی خۆی دەدۆزێتەوە. بە زۆری کێشەیەکە، پێویستە چارەسەر بکرێت.

٢_ رووداوە هەڵکشاوەکان: ئەم بەشە زنجیرە رووداوەکانی داهاتوو دەخاتەڕوو، کە سەرنج و گریگ□یدان و گرژی و ململانی و خۆشنوودی د□رووژێنن. لەم بەشەدا، پاڵەوان رووبەڕووی چەندین بەرۆکگیری و بەربەست دەبێتەوە، زۆر جار ئەم بەربەستانە، لە شێوەی کارەکتەرێکی دژایەتی و کردارە تێکدەرەکان□ییەوە دێن. ئەم بەربەست و بەرۆکگیریانە، ئیرادەی پاڵەوان بەهێزدەکەن _ هەندێک جاریش بێ هیوای دەکەن _ گرژییەکان زیاتر بەرزد□ب□ن□وە. لەگەڵ پێشکەوتنی رووداوە هەڵکشاوەکان بەرەو قۆناغی داهاتووی چیرۆکەکە.

٣_ لووتکە: ئەمە خاڵی وەرچەرخانی سەرەکییە لە چیرۆکدا. کە رووداوەکە یان رووداوەکان دەگەنە لووتکە. بە زۆری دەبێت□ ه□□ی ک□تایی هاتنی ململانێیەکان یان کێشەی سەرەکیی چیرۆکەکە. زۆربەی لووتکەکان بریتین لەوەی، کە پاڵەوانی چیرۆکەکە بڕیارێکی چارەنووساز دەدات. کە دەرئەنجامی چیرۆکە یەکلایی دەکاتەوە.

٤_ رووداوە داکشاوەکان: بریتییە لە زنجیرەیەک رووداو، ک□ باس لە دەرئەنجامی لووتکە دەکەن. لەم قۆناغەدا، کارەکتەرەکان کێشەی ناوەندی چیرۆکەکە چارەسەردەکەن.

٥_ کۆتایی: کۆتایی (دەرئەنجام) بریتییە لە گەیشتن بە ئامانجی چیرۆکەکە و چارەسەرکردنی کێشە و کۆتایی هاتنی گرژی و ململانێ و دیارکردنی چارەنووسی پاڵەوان و کارەکتەرەکان. پاڵەوان یان دژەبەر، لەوانەیە سەرکەوتن بەدەستبهێنێت. یان هەریەکەیان، پلەی جیاوازی سەرنەکەوتن و شکستیان بەردەکەوێت.

(*) بۆ ئەم نووسینەم. زۆر یا کەم سوودم لە چەندین ماڵپەڕی ئینگلیزی وەرگرتووە.

نەرویج: ٢٠٢٥

هەمزات□ق لە (دەوڵەتی خۆشەویستی)دا.. و: نەژاد عزیز سورمێ

هاتم (دەوڵەتی خۆشەویستی)م دامەزراند
ئەوجا بیرم لە دروشمێك
بۆ ئەو دەوڵەتە کردەوە :
ئەویش،
دەستت لە دەستمدا
پرچت،
ئەو کەوانەیەی
سێبەرمان لێ دەکا..

بۆ دەوڵەتەکەم،
بیرم لە سروودێك کردەوە :
ئەو سروودە،
ئەڵمانیا نییە لە سەرووی هەمووان
داغستانیش نییە..
ئەو سروودە
خۆشەویستییە لە سەرەوەی هەمووان
ئا ئا ، خۆشەویستی لە سەرەوەی هەمووان..

ئەو جار،
بیرم لە ئاڵایەك بۆ دەوڵەتەکە کردەوە :
سوور.. خەباتە
سپی.. ئاشتی
زەرد.. جیابوونەوە..

پاشان دەستەچیلەیەکم چنی و
ڕەنگێکم لە
پەلکەزێڕینە پێکەێنا و
نووسیم:
عاشقانی دونیا یەکگرن!
ئەوەندەی نەبرد پەشۆکام
نەمدەزانی دەوڵەتەکەم

ئەو هێزە لەبنەهاتووەی هەبێ،
ملیۆنان ڕوویان تێکرد
داوای پەنابەری سیاسیان تێدا کرد.

() □□□□□□□ □□□□□□□□□□ □□□□□□□ □□□□□□□□ □□□□□□□□ □□□□□□□□ (□□□□□□□□□□
(□□). (*) لە ڕۆژنامەی (الصباح)ی بەغدایی ژمارە 118 ی16ی11ی2003
وە
کراوە بە کوردی.

فاتیح سەلام و ڕۆچوون لەسۆزدا.. ستار ئەحمەد

بۆ دوورێک
....
بە خاکی مندا تێپەڕە
گەر ویستت ببیە رووبارێ
ترۆپکی من سپی پۆشکە
ئەی کلوە بەفری ئارام بەخش
کاتێ دنیا کپ و مەنگە و ..
بە هێمنی دێیتە خوارێ
دەستەکانم پڕ پڕن ل□ پا□ا□ن□و□ و
نزای ئ□خزنی هاتنت
شنەبام راسپاردووە
خۆی ل□ پرچی زەردتا ونکا و
بیئاڵێنێتە گەردنت
ئەدرێسێ نوێ دیاری بکا
بۆ روانینی نیگای قووڵی
هێمای بێدەنگی و شەرمنت
چەپکێ وشەم ل□ تریفە بۆ چنیوی
دێم لەسەر د□ستی دادەنێم
ئا لەوێوە دەبم بەتۆ
تۆی مشتێ پیتی رژاوی

جریوەی چاو بزی ئەستێران
دەبی بەمن ل□د□□کا
بۆ دەسپێکی هەنگاوێ نوێ و ..
جێهێشتنی هەڵوەرین و
پێچانەوەی بنە و بارگەی
ماڵئاوایی لەپاییز و
وەرزی خەزەڵوەر و خەزان
ئەی کانیلکەی بن دەوەنی
تاشەبەردی ئەو بنارە
سروە ی تاریک و روونێکی
ردێن سپی و کووڕەوەبووی
ئا ئەو شارە
لەخۆتا جێگەم بکەوە
ببە رەشماڵی هەتایم
قۆڵکە بە قۆڵی سەفەرا و ..
تێکەڵ لاوکی دووریم بە و
کڵۆمیدی□ ئ□ندێشەی رازی تەنیاییم
تا حەزێکی یاخی و سەرکێش
لێوڕێژ بێت لەقوڵپی وتن
تا هەناسەکانی ژنێک
پێدەشتێکە لەخۆشویستن
* فاتیح سەلام *

ئەم شیعرەی فاتیح سەلام کە بە ناوی “بۆ دوورێکە”، شیعرێکی پڕ لە هەست و وێنەی جوانی شاعیرانەیە.

ناونیشانی “بۆ دوورێک” بەتەنها دەستپێکێکی سەرنجڕاکێشە. “دوور” لێرەدا دەکرێت مانای جیاوازی هەبێت: کەسێک، شوێنێک، خەونێک، یان تەنانەت دۆخێکی دەروونی ئارەزووکراو. ئەم دوورییە سروشتێکی گشتی و نادیاری هەیە، کە دەرفەت دەداتە خوێنەر بۆ ئەوەی بەپێی ئەزموونی خۆی، مانای پ□ ب□بخشێت. تەنها وشەی “دوورێک” هەستی چاوەڕوانی، ئارەزووکردن، و گەیشتن بە ئامانجێکی نادیار دەگەیەن

بە خاکی مندا تێپەڕە
گەر ویستت ببیە رووبارێ.

▪ لێرەدا “خاک” هێمای جەستە، بوون، یان ژیانی شاعیرە کە

ئامادەیە بکر□ت□ □□□و بۆ گەیشتنی خۆشەویستەکەی (“دوورێک”)
بە ئارەزووەکانی.
ترۆپکی من سپی پۆشکە
ئەی کلوە بەفری ئارام بەخش.
“ترۆپک” ئاماژەیە بۆ بەرزترین ئاستی ڕۆح یان هەستی شاعیر کە بە “بەفر”ی پاک و ئارامبەخش ڕازاوەتەوە. ئەمە وێنەیەکی پاکیزەیی و ئۆخژنی دەروونی دەبەخشێت. شنەبام راسپاردووە
خۆی لەپرچی زەردتا ونکا و
بیئاڵێنێتە گەردنت.

- وێنەیەکی ڕۆمانسی و جوانی سروشتییە. شنەبا دەبێتە نێردراوی شاعیر بۆ دەربڕینی سۆز.

چەپکێ وشەم لەتریفە بۆ چنیوی… جریوەی چاو بزی ئەستێران.

- تریفە هێمای نەرمی، پاکی، و نهێنییە. شاعیر وشەکانی بەو ڕووناکییە دەچنێتەوە، کە گوزارشت لە قووڵایی و بێگەردی سۆزەکەی دەکات.

: خاڵی سەرەکی شیعرەکە بریتییە لە خواست بۆ یەکگرتن لەگەڵ “دوور□ک”دا. شاعیر دەیەوێت ببێتە شتێک لەو

ئا لەوێوە دەبم بەتۆ
دەبی بەمن لەدێڕێکا.

ئەمە فەلسەفەی خۆشەویستییەکی تەواوکارانە دەردەخات.
بڕگەی: بۆ دەسپێکی هەنگاوێ نوێ و
جێهێشتنی هەڵوەرین و
پێچانەوەی بنە و بارگەی
ماڵئاوایی لەپاییز و
وەرزی خەزەڵوەر و خەزان

- زۆر کاریگەرە. پاییز و خەزان هێمای پوکانەوە و خەم و کۆتایین. گەیشتن بە “دوورێک” دەبێتە وەرزی نوێ، وەرزی گەشەکردن و ئومێد.

هێمای بێدەنگی و شەرمنت” – ئەمە هێمایەکە بۆ ئەو جوانییە شاراوەیەی کە لە دووری خۆشەویستەکەدا هەیە، کەسایەتییەکی ڕەسەن و لەسەرخۆ نیشان دەدات.

زمانی شیعرەکە نەرم و شاعیرانەیە. فاتیح سەلام وشەی سادە و لە

هەمان کاتدا پێمانا بەکار دەهێنێت.

: “کــپ و مەنگە”، “خەزەڵــوەر و خەزان”، “رژاوی / جریــوەی”، کە ڕیتمێکی ناوەکی بە شیعرەکە دەبەخشن و بە گوێ خۆشن.
بەکاربردنی وشەی تایبەت بە جوگرافیا و کولتوور:

کانیلکەی بن دەوەنی تاشەبەردی ئەو بنارە
رەشماڵی هەتایم
لاوکی دووری
قەڵەکە بە قەڵەی سەفەرا

ئەم وشانە ڕەنگێکی کوردییانە و ڕەسەنانە بە شیعرەکە دەدەن و وێنەکان زەمینەدار دەکەن.

لەخۆتا جێگەم بکەوە
ببە رەشماڵی هەتایم
قەڵەکە بە قەڵەی سەفەرا و… تا هەناسەکانی ژنێک
پێدەشتێکە لەخۆشویستن”

ئەم چەند دێڕە جەوهەری مانای شیعرەکەن: داواکردنی پەنا و سەقامگیری (ڕەشماڵی هەتایی) و بەشداری لە ژیانی یەکتریدا (قەڵەکە بە قەڵەی سەفەر). دەربڕینی “هەناسەکانی ژنێک / پێدەشتێکە لەخۆشویستن” دێڕێکی زۆر بەهێزە، کە خۆشەویستی ژن بە پێدەشتێکی بێ کۆتایی و بەپیتی خۆشەویستی دەچوێنێت.
بەکورتی :

شیعری “بە دوورێک” بەرهەمێکی ناسک، قووڵ، و پڕ وێنەی شیعرییە. شاعیر بە لێهاتوویی توانیویەتی هەستەکانی چاوەڕوانی، ئارەزووی یەکبوون، و ئومێدی نوێبوونەوە لەناو کەشێکی پڕ لە سروشت و ئارامدا بڕێژێتەوە. شیعرەکە نیشانەی دەستڕەنگینی فاتیح سەلامە لە بەکارهێنانی زمان و وێنەی شاعیرانەدا بۆ گەیاندنی سۆزێکی مرۆیی گشتگیر.

ستار ئەحمەد